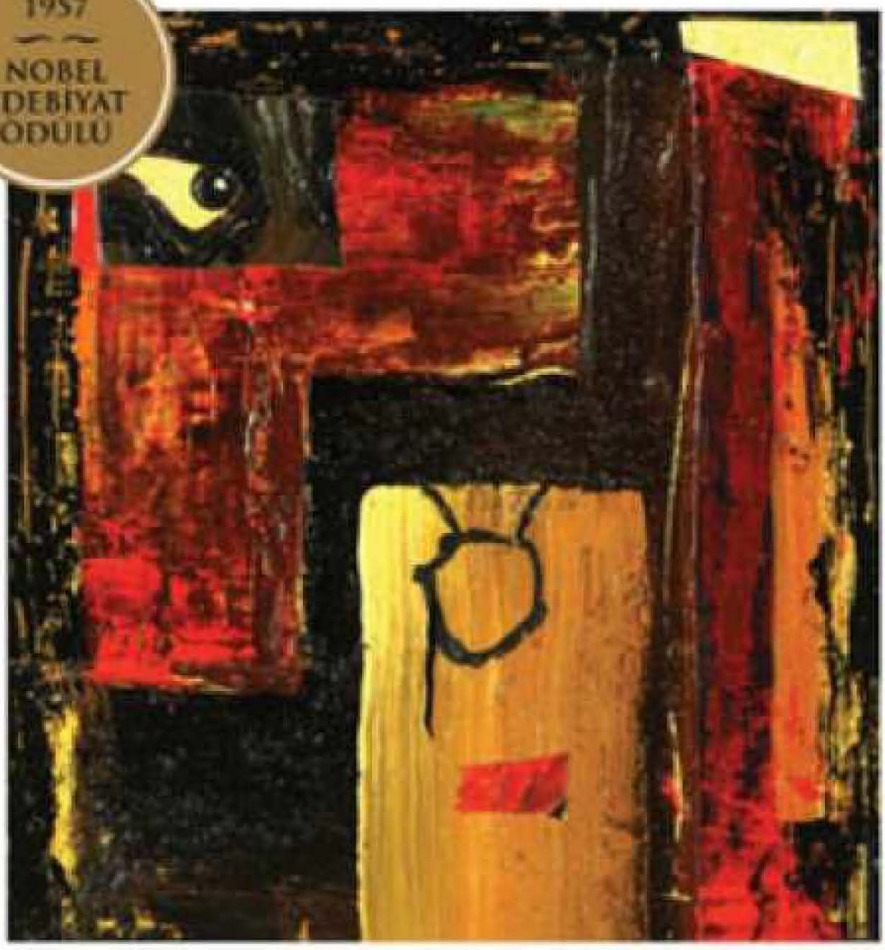
ALBERT CAMUS

DÜĞÜN

BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR

1957
NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

DENEME

Çeviri: TAHSİN YÜCEL

CAN

4. BASKI

ALBERT CAMUS

DÜĞÜN

BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR

DENEME

1957 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Fransızca aslından çeviren

Tahsin Yücel

CAN

Noces, Albert Camus
© 1950, Éditions Gallimard, Paris
© 1995, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Lettres à un ami allemand, Albert Camus
© 1948, 1972, Éditions Gallimard, Paris
© 1995, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1995
4. basım: Ocak 2015, İstanbul
Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © Shutterstock / Laurin Rinder

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-510-652-6

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

ALBERT CAMUS, 1913 yılında, Cezayir'de dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi'nde sürdürdüğü felsefe öğrenimini sağlık nedenleriyle yarıda bıraktı. 1938'de Paris'e gitti, ilk yapıtları *Tersi ve Yüzü* ve *Düğün* bu dönemde yayımlandı. Edebiyat dünyasına asıl girişini, 1942'de yayımlanan *Yabancı* adlı romanı ve *Sisifos Söyleni* başlıklı felsefi denemesi belirledi. Birbirini tamamlayan bu iki yapıtta, varoluşçu izler taşıyan "saçma" felsefesini geliştirdi. *Başkaldıran İnsan, Yaz, Sürgün ve Krallık* isimli eserleriyle hem edebiyat hem de düşünce alanlarında yetkinliğini kanıtladı. *Mutlu Ölüm* ve *İlk Adam* adlı romanları ölümünden sonra yayımlandı. 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görülen ve bugün XX. yüzyıl edebiyat ve düşünce dünyasının en önemli adlarından biri kabul edilen Albert Camus, 1960 yılında bir araba kazasında yaşamını yitirdi.

TAHSİN YÜCEL, 1933'te doğdu. Galatasaray Lisesi ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğrencilik yıllarında Varlık Yayınları'nda çevirmen ve daha sonra yazı işleri müdürlüğü yaptı. Mezun olduğu bölümden 2000 yılında profesör olarak emekliye ayrıldı. Öykü derlemeleri, romanları, bilimsel araştırmaları ve kurumsal yazılarının yanı sıra Balzac, Flaubert, Daudet, Gide, Simenon, Colette, Jean Giraudoux, Proust, Camus, Sartre, Malraux, Saint-Exupéry gibi yazarların eserlerini dilimize kazandıran Yücel, 1984 yılında Azra Erhat çeviri Üstün Hizmet Ödülü'ne değer görüldü, 1997'de Fransız hükümeti tarafından Palmes Académiques Nişanı, Commandeur derecesi verildi.

İçindekiler

DÜĞÜN

Sunuş 13

Tipasa'da Düğün 19

Cemile'de Yel 27

Cezayir'de Yaz 35

Not 47

Çöl 49

BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR

Sunuş 65

İtalyanca basıma önsöz 75

Birinci Mektup 77

İkinci Mektup 83

Üçüncü Mektup 91

Dördüncü Mektup 97

DÜĞÜN

Sunuş

Düğün, Albert Camus'nün Cezayir'de yayımladığı iki gençlik kitabından ikincisi. Birincisi, *Tersi ve Yüzü*, 1935-1936 yılları arasında yazılmıştır. Bu ikinci kitapsa 1936-1937 arasında yazılıp 1938'de basılır. İki kitap arasındaki ortak özellikler, ortak izlekler de hemen belli eder kendilerini: yeryüzü yaşamından sonrasının ve yeryüzü yaşamından yukarısının yadsınması, bir de bu yeryüzünün, toprağın, denizin, göğün dayanılmaz güzelliklerinin coşkuyla yüceltilmesi. Ancak Camus aynı dönemde yazılmış denemeleri iki ayrı kitaba böldüğüne göre, arada bir ayrım da olmalı.

Doğrusu, bu ayrım da kolaylıkla görülür: *Tersi ve Yüzü*'yü oluşturan denemeler, daha çok insanı, insan davranışlarını yansıtırken, bunun sonucu olarak da öyküyle deneme arasında yer alırken *Düğün*'ü oluşturan dört denemenin dördü de öncelikle yeryüzüne yönelir; denizin, dağın, tepenin, ağacın, otun, kentin, yıkıntının, mezarlığın coşkulu, sevecen ve umutsuz bir bakıştan yansıyan betimlerini ve bu betimlerin tüm görkemiyle yansıtmaya çalıştığı nesnelerden çıkarılan bir yaşam anlayışını sunar bize.

Bu arada, tıpkı *Tersi ve Yüzü* gibi, hem anlatımı, hem yoğun düşünce yüküyle, *Düğün* de birkaç yıl sonrasının büyük yazarını muştular.

TAHSİN YÜCEL

Yayıncının notu

Bugün yeniden basılan bu denemeler 1936-1937 yıllarında yazılmış, sonra 1938'de, Cezayir'de az sayıda basılmıştı. Yazar bunları deyimin tam ve sınırlı anlamıyla birer "deneme" olarak görmekten hiç vazgeçmemiştir. Bu yeni basımı, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan sunuyoruz.

"Cellat, Kardinal Carrafa'yı ipek bir iple boğarken ip koptu: İki kez baştan başlamak gerekti. Kardinal cellata baktı, gönül indirip de tek sözcük söylemedi."

STENDHAL
La Duchesse de Palliano (Palliano Düşesi)

TİPASA'DA DÜĞÜN

İlkbaharda, Tipasa'da tanrılar oturur ve tanrılar güneşin ve pelinotu kokularının, gümüş zırhlı denizin, el değmemiş mavi gökyüzünün, çiçeklerle kaplı yıkıntıların ve taş yığınları arasında kabar kabar kabarmış ışığın içinde konuşur. Kimi saatlerde, ortalık güneşten kapkaradır. Gözler, kirpiklerin ucunda titreyen ışık ve renk damlalarından başka bir şey yakalamaya çabalasa da boşuna. Kokulu bitkilerin oylumlu kokusu gırtlağı yakar ve zorlu sıcakta insanı boğar. Görünümün sonunda, Selif'in kara kitlesini zor görürüm; köyün çevresindeki tepelerde kök salar, gidip denizde çömelmek üzere güvenli ve ağır bir uyumla sarsılır.

Şimdiden koya açılan köyden geliyoruz. Sarı ve mavi bir dünyaya giriyoruz, burada Cezayir'in yaz toprağının kokulu ve yakıcı soluğu karşılıyor bizi. Her yanda çiçekli begonviller villaların duvarlarından yukarı tırmanmış; bahçelerde kırmızısı hâlâ solgun Japon gülleri, kaymak gibi dolgun bir sürü pembe gül ve uzun, mavi süsenlerin güzelim kenar süsleri. Tüm taşlar sıcak. Bizim sarı düğünçiçeği rengi otobüsten indiğimiz saatte, kasaplar kırmızı arabalarında sabah dolaşmasına çıkmışlar ve boruları insanları çağırıyor.

Limanın solunda, kuru taşlardan bir merdiven sakı-

zağaçları ve süpürgeotları arasında yıkıntılara inmekte. Yol küçük bir deniz fenerinin önünden geçip ovanın içine dalıyor. Daha şimdiden, bu fenerin dibinde, mor, sarı ve kırmızı çiçekli kocaman, kalın bitkiler, denizin bir öpüş sesiyle emdiği ilk kayalara doğru iniyor. Yelin ve yüzümüzün yalnız bir yanını ısıtan güneşin altında, ayakta, ışığın gökten inişine, kırışıksız denize ve ışıl ışıl dişlerinin gülümsemesine bakıyoruz. Yıkıntılar ülkesine girmeden önce son kez, birer seyirciyiz.

Birkaç adım yürüdükten sonra, pelinotları gırtlağımıza yapışıyor. Külrengi tüyleri yıkıntıları göz alabildiğine örtüyor. Özleri sıcağın altında mayalanıyor ve dünyanın tüm uzamı üzerinde dünyadan güneşe cömert bir alkol yükselip göğü titretiyor. Aşka ve isteğe doğru yürüyoruz. Ders aramıyoruz, büyüklükten istenen acı felsefeyi de aramıyoruz. Güneşin, öpüşlerin ve yabanıl kokuların dışında her şey boş görünüyor gözümüze. Kendi payıma, burada yalnız olmaya çalışmıyorum. Buraya sık sık sevdiklerimle gelir, yüzlerinde aşkın yüzünün büründüğü duru gülümsemeyi okurdum. Burada, düzeni ve ölçüyü başkalarına bırakıyorum. Tüm varlığımla doğanın ve denizin dev çapkınlığı sarıyor beni. Yıkıntılarla baharın bu evliliğinde, yıkıntılar yeniden taş olmuş, insanın zorla verdiği parlaklığı yitirip doğaya dönmüşler. Bu savurgan kızların dönüşü için, doğa da çiçeklerini esirgememiş. Forumun döşeme taşları arasından, günçiçeği ak ve yuvarlak başını uzatıyor, kırmızı sardunyalar, bir zamanlar ev, tapınak, alan olmuş şeylerin üstüne kanlarını akıtıyor. Çok bilginin Tanrı'ya getirdiği şu insanlar gibi, çok yıllar da yıkıntıları analarının evine getirmiş. Bugün geçmişleri en sonunda bırakıyor onları, hiçbir şey de kendilerini düşen şeylerin odağına getiren bu derin güçten uzaklaştırmıyor.

Pelinotu çiğnemekle, yıkıntıları okşamakla, solumamı dünyanın gürültülü iç çekişlerine uydurmaya ça-

lışmakla ne çok zaman geçirmişim! Yabanıl kokular ve uyuklayan böceklerin ezgileri içine gömülmüş durumda, gözlerimi ve yüreğimi ağzına dek sıcakla dolmuş olan bu göğün dayanılmaz büyüklüğüne açıyorum. Olduğumuz şey olmak, kendi derin ölçümüzü bulmak o kadar da kolay değil. Ama Chenoua'nın sağlam sırtına baktıkça şaşırtıcı bir kesinlik yüreğimi yatıştırıyordu. Soluk almayı öğreniyor, bütünleşiyor, gerçekleşiyordum. Tepeleri birbiri ardından tırmanıyordum; her biri bir ödül saklıyordu bana; sütunları güneşin dolaşımını ölçen, önünden tüm köy, ak ve pembe duvarları ve yeşil verandaları görünen şu tapınak gibi. Bir de doğudaki tepede bulunan şu bazilika gibi: Duvarları kalmış ve çevresinde büyük bir bölüm içinde yeni çıkarılmış taş gömütler sıralanmakta; çokları topraktan ancak çıkarılmış, onun birer parçasını oluşturmaktalar daha. Bir zamanlar ölüleri saklamışlar içlerinde; şimdi adaçayları ve turpotları boy vermiş. Aziz Salsa Bazilikası Hıristiyan; ama bir açıklıktan baktığımız her seferde, bize dek ulaşan dünyanın ezgisi: çam ve servi ağaçları dikili tepecikler ya da yaklaşık yirmi metre ötede ak ak kabaran deniz. Aziz Salsa'yı taşıyan tepe dorukta düz ve revaklar arasından yel daha geniş esiyor. Sabah güneşinin altında, uzamda ağır ağır büyük bir mutluluk salınmakta.

Söylenlere gereksinim duyanlar ne zavallı. Burada tanrılar, günlerin koşusu içinde yatak ve belirleme noktası işlevi görür. Betimler ve şöyle derim: "İşte kırmızısı, işte mavisi, işte yeşili. Bu deniz, bu dağ, bunlar da çiçek." Burnumun altında sakızağacı toplarını ezmekten hoşlandığımı söylemek için Dionysos'tan söz etmeme ne gerek var? Daha sonra kendiliğimden düşüneceğim şu eski övgü şiiri Demeter'e mi yönelik: "Yeryüzünde bunları görmüş olan canlıya ne mutlu." Görmek, ve bu yeryüzünün üstünde görmek, ders nasıl unutulur? Eleu-

sis Mysterion'larında, gözleme dalmak yetiyordu. Burada, dünyaya ne kadar yaklaşsam az geleceğini biliyorum. Çıplak olmam, sonra da hâlâ toprağın özlerinin güzel kokuları içinde denize dalmak, berikini ötekinde yıkamak, toprakla denizin öylesine uzun zamandır dudak dudağa, özlemle beklediği kucaklayışı derimin üstünde düğümlemem gerek. Suya girdiğimde, soğuk ve saydamsız bir macunun sarması ve yükselmesi, sonra burun akıntılı, ağız acı, kulaklar uğultulu dalış –yüzme, sularla parlayan kolların güneşte altın rengine girmek üzere denizden çıkışı ve tüm kasların bükülmesiyle yeniden inişi; bedenimin üstünde suyun koşusu, bacaklarımın suya böyle gümbürtüyle egemen oluşu– ve çevren[1] yokluğu. Kıyıda, kumlar üstüne düşüş, et ve kemik ağırlığıma dönmüş, güneşten şaşkın durumda, kendimi dünyaya bırakış, arada bir kollarıma bakış, kuru deri bölümlerinde, suyun kaymasıyla, sarı tüylerin ve tuz tozlarının belirmesi.

Mutluluk denilen şeyi burada anlıyorum: ölçüsüzce sevme hakkı. Bir tek aşk var bu dünyada. Bir kadın bedenine sarılmak, aynı zamanda gökten denize inen şu garip sevinci bağrına basmaktır. Az sonra, güzel kokularını bedenime sindirmek için pelinotlarının arasına atıldığım zaman, tüm önyargılara karşın, güneşin gerçeği olan, ileride de ölümümün gerçeği olacak olan bir gerçeği gerçekleştirdiğimin bilincine varacağım. Bu anlamda, yaşamımı, denizin ve şimdi şarkıya başlayan ağustosböceklerinin iç çekişleriyle dolu, sıcak taş tadında bir yaşamı oynuyorum burada. Esinti serin ve gök mavi. Bu yaşamı vazgeçişle seviyor ve ondan özgürce söz etmek istiyorum: Bana insan koşulumun gururunu veriyor. Oysa, sık sık söylediler bana: Bunda gururlanacak bir şey yok. Ha-

1. Ufuk. (Y.N.)

yır, var: bu güneş, bu deniz, gençliğinden hoplayan yüreğim, tuz tadında bedenim ve sevgiyle mutluluğun sarıyla mavide karşı karşıya geldiği uçsuz bucaksız dekor. Gücümü ve kaynaklarımı işte bunu fethetmek için kullanmalıyım. Burada her şey el değmemiş durumda bırakıyor beni, kendimden hiçbir şey bırakmıyorum, hiçbir maskeye bürünmüyorum. Yaşamanın güç bilimini sabırla öğrenmem yeter, bu bilim onların tüm yaşama sanatlarına değer.

Öğleden az önce, yıkıntılar arasından liman kıyısındaki bir kahveye doğru gidiyorduk. Beynimiz güneşin ve renklerin zilleriyle çınlarken gölge dolu salonun, yeşil ve buzlu kocaman nane bardağının karşılaması ne güzel bir karşılama! Dışarıda, deniz ve kızgın, tozlu yol. Masanın başına oturmuş, sıcaktan apak göğün çok renkli kamaşmasını kıpır kıpır kirpiklerim arasında yakalamaya çalışıyorum. Yüzümüz terden ıslak, ama bedenimiz üzerimizdeki hafif ve ince kumaşla serin, hepimiz bir dünyayla düğün gününün mutlu yorgunluğunu sergiliyoruz.

Bu kahvenin yemekleri iyi değil, ama meyvesi bol. Hele suları çeneye aka aka, ısırılarak yenilen şeftaliler... Dişlerimi şeftalinin üstüne bastırınca kanımın zorlu vuruşlarının kulaklarıma dek çıkışını dinliyorum, tüm gözlerimle bakıyorum. Denizin üstünde, öğlenin kocaman sessizliği. Her güzel varlık güzelliğinin doğal gururunu duymakta ve bugün dünya gururunun her yandan sızmasına ses çıkarmıyor. Onun önünde, her şeyi yaşama sevincinin içine kapatmamayı biliyorsam, yaşama sevincini ne diye yoksayacakmışım? Mutlu olmakta utanılacak bir şey yok. Ama bugün budala kral olmuş, bense yaşamın tadını çıkarmaktan korkana budala derim. Bize gururdan o denli söz edildi ki! Bilirsiniz, gurur Şeytan'ın günahıdır. Sakının, diye haykırırlardı, kendinizi yitirirsiniz, güçlerinizi de. Daha sonra, gerçekten de öğrendim

ki, belirli bir gurur... Ama başka zamanlarda, tüm dünyanın bana vermekte işbirliği ettiği yaşama gururunu istemekten kendimi alamıyorum. Tipasa'da, "görüyorum" demek, "inanıyorum" demektir ve ben elimin dokunabileceğini, dudağımın okşayabileceğini yoksamakta inat etmiyorum. Onu bir sanat yapıtı yapma gereksinimini değil, farklı olanı anlatma gereksinimini duyuyorum. Tipasa bana dünyaya ilişkin bir görüş noktasını dolaylı olarak anlatmak için betimlenen kahramanlar gibi görünüyor. Onlar gibi tanıklık ediyor, hem de erkekçe. O da bugün benim kahramanım ve bana öyle geliyor ki, onu okşayıp betimledikçe sarhoşluğum bitmek bilmeyecek. Bir yaşama zamanı vardır, bir de yaşandığına tanıklık etme zamanı. Bir de yaratma zamanı vardır, bu da o kadar doğal değildir. Tüm bedenimle yaşamak ve tüm yüreğimle tanıklık etmek yeter bana. Tipasa'yı yaşamak ve ona tanıklık etmek, sanat yapıtı daha sonra gelecektir. Burada bir özgürlük var.

* * *

Tipasa'da hiçbir zaman bir günden fazla kalmazdım. Hep böyledir, bir an gelir, bir görünümü gereğinden fazla görmüşüzdür, biz onu yeterince görünceye kadar uzun zaman gerektiği gibi. Dağlar, gök, deniz kuruluğu ya da görkemi göre göre değil, baka baka bulgulanan yüzler gibidir. Ama her yüz, birşeyler anlatmak için belirli bir yenilenmeden geçmelidir. Ama dünyanın bize yalnızca unutulduğu için yeni görünmesine hayran kalmamız gerekirken fazla çabuk bıkmaktan yakınırız.

Akşama doğru, parkın ulusal yolun kıyısında, daha düzenli, bahçe biçiminde düzenlenmiş bir bölümüne dönüyordum. Güzel kokuların ve güneşin gümbürtüsünden çıktıktan sonra, akşamın şimdi serinlemiş hava-

sında, kafa yatışıyor, gevşemiş beden, isteğine kavuşmuş aşktan doğan iç sessizliğinin tadını çıkarıyordu. Bir banka oturmuştum. Kırın günle birlikte toparlaklaşmasına bakıyordum. İyice doymuştum. Üzerimde, bir nar ağacının çiçeklerinin tomurcukları sarkıyordu, baharın tüm umudunu içlerinde saklayan küçük, sıkılmış yumruklar gibi kapalı ve dilimliydiler. Arkamda biberiyeler vardı ve yalnızca alkol kokusunu algılıyordum. Ağaçlar arasında tepeler çerçeveleniyordu, daha da uzakta, bir deniz şeridi, üzerinde gök, arızalı bir yelkenli gibi sevgiyle durmaktaydı. Yüreğimde tuhaf bir sevinç vardı, dingin bir bilinçten doğan sevinç. Rollerini iyi yaptıklarının, yani en kesin anlamda, devinileriyle somutlaştırdıkları ülküsel kişinin devinilerini rastlaştırdıklarının, bir bakıma önceden yapılmış bir resmin içine girdiklerinin ve birden onları kendi yürekleriyle yaşattıklarının bilincine vardıkları zaman oyuncuların yaşadıkları bir duygu vardır. Ben de işte bunu duyuyordum: Rolümü iyi oynamıştım. İnsan uğraşımı yerine getirmiştim ve bütün bir uzun gün boyunca sevinci yaşamış olmak bana olağandışı bir başarı gibi değil, mutlu olmayı kimi durumlarda bizim için bir görev durumuna getiren bir koşulun coşkuyla yerine getirilmesi gibi görünüyordu. Bir yalnızlığı yeniden buluruz o zaman ama bu kez doyumda buluruz.

* * *

Şimdi, ağaçlar kuşlarla dolmuştu. Toprak gölgeye girmeden önce ağır ağır göğüs geçiriyordu. Az sonra, ilk yıldızla birlikte, dünyanın sahnesine gece inecek. Günün parıl parıl tanrıları, gündelik ölümlerine dönecekler. Ama başka tanrılar gelecek. Ve daha koyu olmak için harap yüzleri topraktan doğacak.

Hiç değilse şimdi, kumlar üstünde dalgaların kesin-

tisiz açılışı bana altın rengi bir çiçektozunun oynaştığı koca bir uzamın içinden ulaşmaktaydı. Deniz, kır, sessizlik, bu toprağın hoş kokuları, kokulu bir yaşamla doluyor, dünyanın şimdiden altın rengine bürünmüş meyvesini ısırıyor, keskin ve şekerli suyunun dudaklarım boyunca aktığını duydukça altüst oluyordum. Hayır, önemli olan ben değildim, dünya da değildi, yalnızca uyum ve ondan bana aşkı doğurtan sessizlikti. Bu aşkı yalnız kendim için isteme zayıflığına düşmüyordum, onu büyüklüğünü basitliğinden alan ve plajlarda ayakta, göklerinin ışıl ışıl gülümsemesine suç ortağı gülümsemesini yönelten şu güneş ve denizden doğmuş, canlı ve hoş bir koca ırkla paylaşmanın bilinci ve gururu içindeydim.

CEMİLE'DE YEL

Öyle yerler vardır ki, oralarda yadsınmasının ta kendisi olan bir gerçek doğsun, diye tin ölür. Cemile'ye gittiğim zaman, yel vardı, güneş vardı ama bu başka bir öykü. Öncelikle söylenmesi gereken şey, burada ağır ve çatlaksız bir büyük sessizliğin – terazinin dengesi gibi bir şeyin egemen olduğuydu. Kuş çığlıkları, üç delikli bir kavalın yumuşak sesi, keçilerin ayak sesleri, gökten gelen uğultular, bu yerlerin sessizliğini ve yıkımını oluşturan bunca gürültü. Arada bir, kuru bir şakırtı, tiz bir çığlık, taşlar arasına gizlenmiş bir kuşun havalanışını belirtiyordu. İzlenen her yol, ev kalıntıları arasında patikalar, parlak sütunlar altında taş döşeli büyük sokaklar, zafer takıyla bir yükselti üzerinde bulunan tapınak arasındaki uçsuz bucaksız forum, hepsi Cemile'yi, uçsuz bucaksız göğe açılmış iskambil takımını her yandan çevreleyen koyaklara götürür. Gün ilerleyip dağlar morlaşa morlaşa büyüdükçe insan burada, taşların ve sessizliğin karşısında öyle yoğunlaşıp durur. Ama Cemile Yaylası'nda yel eser. Yelin ve ışığı yıkıntılara karıştıran güneşin bu büyük kargaşasında, öyle birşeyler oluşur ki insana ölü kentin yalnızlık ve sessizliğinin ölçüsünü verir.

Cemile'ye gitmek için çok zaman ister. Durulan ve geçilen bir kent değildir burası. Hiçbir yere götürmez,

hiçbir ülkeye açılmaz. Yalnızca döneriz bu yerden. Ölü kent dolambaçlı bir uzun yolun sonundadır, dönemeçlerinin her birinde bu sonu vaat eder gibi görünür, bu yüzden daha da uzun gelir. En sonunda, yüksek dağlar arasına gömülmüş, renkleri sönmüş bir yayla üzerinde, bir kemik ormanı gibi sarımsı iskeleti beliriverdiği zaman, Cemile bizi dünyanın çarpan yüreğine götürebilecek biricik ders olan şu aşk ve sabır dersinin simgesini canlandırır. Burada kuru otlar ve birkaç ağaç arasında, tüm dağları ve tüm taşlarıyla bayağı hayranlık, çekicilik ya da umut oyunları karşısında savunur kendini.

Bu çorak görkem içinde gün boyunca dolaşıp durmuştuk. Yavaş yavaş, öğle sonunun başında ancak duyulan yel, saatler geçtikçe güçlenir ve tüm ülkeyi doldurur gibiydi. Dağlar arasında bir gedikten doğuya doğru uzaklara esiyor, çevrenin dibinden koşup geliyor, taşlar ve güneş içinde sürekli yükseliyordu. Durup dinlenmek bilmeden, yıkıntılar arasında güçlü bir biçimde ıslık çalıyor, bir taş ve toprak karmaşası içinde dönüyor, çatlak taş yığınlarını sarıyor, her sütunu soluğuyla çeviriyor ve sonu gelmez çığlıklar biçiminde, göğe açılan foruma yayılıyordu. Yerde kırılan bir gemi direği gibi hissediyorum kendimi. Ortadan oyulmuş, gözler yanmış, dudaklar takır takır, derim artık benim olmayıncaya dek kuruyordu. Onunla eskiden, dünyanın yazını çözerdim. Buraya sevgisinin ya da öfkesinin göstergelerini çizer, onu yaz soluğuyla ısıtır ya da buzdan dişleriyle ısırırdı. Ama öylesine uzun süre yelde örselenmiş, bir saati aşkın bir süreden beri sarsılmış, dirençten şaşkına dönmüş durumda, bedenimin çizdiği resmin bilincini yitirmekteydim. Gelgitlerin cilaladığı taş gibi, yel beni parlatmış, ruhuma dek yıpranmıştım. Beni kendi dalgalanışına uydurmuş olan bu gücün parçasıydım biraz, sonra daha çok, sonra oydum en sonunda, kanımın atışlarıyla doğanın bu her yer-

de hazır yüreğinin sesli vuruşlarını birbirine karıştırıyordum. Yel, çevremi saran yakıcı çıplaklığa benzeterek biçimlendiriyordu beni. Ve geçici kuşları bana, taşlar arasında bir taş olarak bir sütunun ya da yaz göğünde bir zeytin ağacının yalnızlığını veriyordu.

Bu şiddetli güneş ve yel yunması, tüm yaşam güçlerimi tüketmekteydi. İçimde bilemedin şu şöyle bir dokunan kanat çırpma, şu yakınan yaşam, tinin şu cılız başkaldırısı. Çok geçmeden, dünyanın dört bir yanına dağılmış, unutkan, kendimi de unutmuş durumda, bu yelim ben ve yelde, bu sütunlar ve bu kemer, bu sıcak taşlar ve ıssız kentin çevresinde bu solgun dağlar. Ve aynı zamanda hem kendimden uzaklaşmamı, hem dünyada varlığımı hiçbir zaman bu denli güçlü duymadım.

Evet, şu anda varım. Ve bu sırada dikkatimi çeken, daha ileri gidemeyecek olmam. Yaşam boyu hapse atılmış bir insan gibi ve her şey önünde bulunan. Ama aynı zamanda yarının ve tüm öteki günlerin benzer olacağını bilen bir insan gibi. Çünkü bir insan için şimdiki zamanının ayrımına varmak, artık hiçbir şey beklememektir. Birer ruh durumu olan görünümler varsa bunlar en bayağılarıdır. Ve tüm bu memleket boyunca benim değil de onun olan bir şeyi, ikimizde ortak olan ölüm tutkusu gibi bir şeyi. Şimdi gölgeleri eğik olan sütunlar arasında, kaygılar havada yaralı kuşlar gibi düşüyordu. Ve onların yerine, şu çorak açık görüşlülük. Kaygı, yaşayanların yüreğinden doğar. Ama dinginlik bu canlı yüreği örtecektir: işte tüm açık görüşlülüğüm. Gün ilerledikçe, gürültüler ve ışıklar gökten inen küller altında boğuldukça kendi kendimce bırakılmış olarak içimde hayır diyen ağır güçlere karşı savunmasız olduğumu duyuyordum.

Vazgeçişle hiçbir ortak yanı olmayan bir geri çevirme bulunduğunu pek az insan anlar. Gelecek, daha iyi olma, toplumsal durum sözcükleri ne anlam taşır bura-

da? Yüreğin ilerlemesi ne anlam taşır? Dünyanın tüm 'daha sonra'larını inatla geri çeviriyorsam şimdiki zenginliğimden de vazgeçmemek söz konusu olduğu için geri çeviriyorum. Ölümün bir başka yaşama açıldığına inanmak hoşuma gitmiyor. Ölüm benim için kapalı bir kapı. Bunun atılması gereken bir adım olduğunu söylemiyorum; korkunç ve pis bir serüven olduğunu söylüyorum. Bana önerilen her şey, insanın sırtından yaşamın yükünü alınaya çabalıyor. Ve Cemile göğünde büyük kuşların ağır uçuşu karşısında, ben de tam yaşamın belli bir yükünü istiyor ve elde ediyorum. Bu edilgen tutku içinde tüm olmak, gerisi benim elimde değil. Ölümden söz edemeyeceğim ölçüde fazla gençlik dolu içim. Ama öyle sanıyorum ki, söz etmem gerekseydi dehşetle sessizlik arasında, umutsuz ölümün bilinçli kesinliğini söyleyecek en doğru sözcüğü burada bulurdum.

Birkaç bildik düşünceyle yaşarız. İki-üç düşünceyle. Karşılaştığımız dünyaların ve insanların rastlantısına göre onları parlatır, dönüştürürüz. İyice kendimizin olan, sözünü edebileceğimiz bir düşüncemiz olması için on yıl gerekir. Hiç kuşkusuz, bu biraz cesaret kırıcı. Ama insan böylece dünyanın güzel yüzüyle içli dışlı olur. O zamana değin, yüz yüze görürken onu. O zaman yandan bakmak için yana doğru bir adım atması gerekir. Genç bir adam dünyaya tam karşıdan bakar. Ölüm ya da hiçlik düşüncesini parlatmaya zaman bulamamıştır daha, oysa dehşetini ağzında çiğnemiştir. Gençlik bu olmalı, ölümle bu katı baş başalık, güneşi seven hayvanın bu cisimsel korkusu. Söylenenin tersine, hiç değilse bu açıdan, gençlik boş düşlere kapılmaz. Boş düşler kurmaya ne zamanı olmuştur, ne din inancı. Ve nedendir bilmem, bu yarık yarık görünümün karşısında bu kasvetli ve görkemli taş çığlığı, bu güneşin düşüşünde insandışı Cemile karşısında, bu umudun ve renklerin ölümü karşısında, hiç kuşkum yok-

tu ki adlarına yaraşır insanlar, bir yaşamın sonuna gelince bu baş başalığı yeniden bulmaları, kendilerinin olmuş birkaç düşünceyi yadsımaları ve yazgıları karşısında eskil insanların bakışında ışıldayan arılığı ve gerçeği yeniden elde etmeleri gerekir. Gençliklerini yeniden kazanırlar ama ölümü kucaklayarak. Bu açıdan hastalıktan daha küçümsenesi bir şey yoktur. Ölüme karşı bir ilaçtır. Ona hazırlar. İlk evresi kendi kendine acıma olan bir çıraklık yaratır. İnsanı büyük çabasında destekler, bu çaba da tümüyle ölmenin kesinliğinden kaçmadır. Ama Cemile?.. O zaman iyice seziyorum ki uygarlığın gerçek, tek ilerlemesi, zaman zaman bir insanın bağlandığı ilerleme, bilinçli ölümler yaratmaktır.

Beni her zaman şaşırtan şey, başka konularda inceleşmeye öylesine hazırken ölüme ilişkin düşüncelerimizin yoksulluğudur. İyidir ya da kötüdür. Ondan korkarım ya da onu çağırırım (derler). Ama bu basit olan her şeyin bizi aştığını da kanıtlar. Mavi nedir ve mavi konusunda ne düşünmek gerekir? Ölüm konusunda da aynı zorluk. Ölüm ve renkler konusunda tartışmasını bilmiyoruz. Gene de şu önümdeki dünya gibi ağır, geleceğimi canlandıran adam, önemli olan o. Ama bunu gerçekten düşünebilir miyim? Şöyle derim kendi kendime: Ölmek zorundayım; ama buna inanamadığıma ve ancak başkalarının ölümünün deneyimine ulaşabileceğime göre, bunun hiçbir anlamı yok. İnsanların öldüğünü gördüm. Özellikle de köpeklerin öldüğünü gördüm. Onlara dokunmak altüst ediyordu beni. Şöyle düşünürüm o zaman: çiçekler, gülümsemeler, kadın isteklerim ve tüm ölüm ürküntümün yaşama kıskançlığımda yattığını anlarım. Yaşayacak ve kendileri için çiçekler ve kadın arzuları tüm ten ve kan anlamını sürdürecek olanları kıskanırım. Kıskancım; çünkü yaşamı, bencil olmayayım, diyemeyecek kadar fazla seviyorum. Durasızlıktan bana ne.

İnsan burada olabilir, bir öyle yatmış durumda, kendisine şöyle söylendiğini işitebilir: "Siz güçlüsünüz ve size karşı içten olmak zorundayım: Size öleceğinizi söyleyebilirim"; insan tüm yaşamı ellerinin arasında, tüm korkusu damarlarında ve yüzünde budalaca bir gülümsemeyle orada olabilir. Gerisinin ne anlamı var? Şakaklarımda vuran kan dalgaları ve çevremdeki her şeyi ezecekmişim gibime gelir.

Ama insanlar kendilerine karşın, dekorlarına karşın ölürler. "İyileştiğin zaman," derler onlara ve onlar ölür. Bunu istemiyorum. Öyle ya, doğanın yalan söylediği günler varsa doğru söylediği günler de vardır. Cemile bu akşam doğruyu söylüyor, hem de ne hüzünlü ve ısrarlı bir güzellikle! Bana gelince, bu dünyanın önünde ne yalan söylemek istiyorum ne de bana yalan söylenmesini. Açık görüşlülüğümü sonuna dek taşımak ve sonuma kıskançlığımın ve dehşetimin tüm taşkınlığıyla bakmak istiyorum. Dünyadan ayrıldığım ölçüde korkuyorum ölümden, süren gökyüzüne bakacak yerde, yaşayan insanların yazgısına bağlandığım ölçüde korkuyorum. Bilinçli ölümler yaratmak, bizi dünyadan ayıran uzaklığı azaltmak ve her zaman için yitirilmiş bir dünyanın coşturucu imgelerinin bilincinde olarak sevinçsizce tamamlanışa girmektir. Ve Cemile tepelerinin kederli şarkısı bu dersin acılığını ruhumun daha derinlerine saplıyor.

* * *

Akşama doğru, köye giden yokuşları tırmanıyor ve gittiğimiz yollardan geri döndükten sonra açıklamaları dinliyorduk: "Burada paganların kenti bulunur; toprakların dışına uzanan şu mahalle, Hıristiyanların mahallesi. Daha sonra..." Evet, doğru. İnsanlar ve toplumlar birbirini izledi burada; fatihler bu ülkeye astsubay uygarlıkları-

nın damgasını vurdu. Büyüklük konusunda bayağı ve gülünç bir görüşleri vardı ve imparatorluklarının büyüklüğünü, kapladığı yüzeyle ölçerlerdi. Tansık, uygarlıklarının yıkıntılarının ülkülerinin yoksanmasının ta kendisi olması. Çünkü bu iskelet kent, sona ermekte olan akşamda ve utku anıtı çevresinde güvercinlerin ak uçuşu içinde böylesine yüksekten görülünce, gökyüzüne fethin ve hırsın göstergelerini çizmiyordu. Dünya sonunda tarihi yener her zaman. Cemile'nin dağlar, gök ve sessizlik arasında kopardığı bu taş çığlığının şiirini biliyorum: açık görüşlülük, aldırmazlık, umutsuzluğun ya da güzelliğin gerçek göstergeleri. Şimdiden bıraktığımız bu büyüklük karşısında yürek daralıyor. Cemile, göğünün hüzünlü suyuyla arkamızda kalıyor, yaylanın öbür yanından gelen bir kuş sesi, tepelerin yamacında keçilerin birden gelen kısa akışı ve dinginleşmiş ve sesli alacakaranlıkta, bir sunağın alınlığında, boynuzlu bir tanrının canlı yüzü.

CEZAYİR'DE YAZ

Jacques Heurgon'a

Bir kentle paylaşılan aşklar, gizli aşklardır çoğu zaman. Paris, Prag, hatta Floransa gibi kentler kendi üzerlerine kapanmışlardır, böylece kendilerine özgü dünyayı sınırlarlar. Ama Cezayir, onunla birlikte de deniz kıyısındaki kentler gibi kimi ayrıcalıklı yerler, bir ağız ya da bir yara gibi göğe açılır. Cezayir'de sevilebilecek olan şey, herkesin kendisiyle yaşadığı şeydir: her sokağın dönemecinde deniz, göğün belirli bir ağırlığı, soyun güzelliği. Ve her zaman olduğu gibi, bu sıkılmazlık ve bu sunguda daha gizli bir hoş koku bulunur. Paris'te uzama ve kanat seslerine özlem duyulabilir. Burada, hiç değilse insanın her şeyi tamamdır, isteklerinin yerine geleceğinden kuşkusu yoktur, öyleyse zenginliklerini ölçebilir.

Hiç kuşkusuz doğal zenginliklerde bir fazlalığın ne denli kurutucu olabileceğini anlamak için Cezayir'de uzun zaman yaşamak gerekir. Öğrenmek, kendini yetiştirmek ya da daha iyi olmak isteyenler için hiçbir şey yoktur burada. Bu ülke derssizdir. Ne vaat eder ne sezdirir. Vermekle yetinir ama bol bol verir. Tümüyle gözlere sunulmuştur ve insan, tadını çıkarmaya başlar başlamaz tanır onu. Hazları çaresizdir, sevinçleri umutsuz kalır.

Onun istediği, açık görüşlü, yani avuntusuz ruhlardır. Bir inanç ediminde bulunur gibi açık görüşlülük ediminde bulunulsun ister. Beslediği insana aynı zamanda hem görkemini hem de yoksunluğunu veren garip ülke! Bu ülkelerin duyarlı bir insanının taşıdığı duyum zenginliğinin en büyük çıplaklıkla çakışması şaşılacak bir şey değil. Kendisiyle birlikte acısını da taşımayan gerçek yoktur. O zaman, bu ülkenin yüzünü hiçbir zaman en yoksul insanlarının ortasında gördüğümden daha fazla sevmiyorsam, buna ne diye şaşmalı?

İnsanlar tüm gençlikleri boyunca güzelliklerine denk bir yaşam bulurlar burada. Sonra iniş ve unutuş gelir. Tene bel bağlamışlardı, ama yitireceklerini biliyorlardı. Genç ve canlı olan için Cezayir'de her şey sığınak ve utku nedenidir: koy, güneş, denize doğru inen setlerin ak ve kırmızı ışıltıları, çiçekler ve statlar, hoş bacaklı kızlar. Ama gençliğini yitirmiş olan için tutunulacak hiçbir şey, hüznün kendinden kaçabileceği tek yer yoktur. Başka yerlerde, İtalya'nın setleri, Avrupa'nın manastırları, Provence tepelerinin çizgileri, insanın insanlığından kaçabileceği ve kendi kendinden usulca sıyrılabileceği köşelerdir. Ama burada her şey, genç insanların yalnızlığını ve kanını ister. Goethe ölürken ışığı çağırır; sözü, tarihsel bir söz olur. Belcourt ve Buleyde'de kahve köşelerine oturmuş yaşlı adamlar, saçlarını yatırmış gençlerin palavralarını dinlerler.

Bu başlangıçları ve bu sonları Cezayir'de bize yaz verir. Bu aylarda kent boşalmıştır. Bir yoksullar kalır, bir de gök. Yoksullarla hep birlikte limana ve insanın gömülerine; suyun ılıklığına ve kadınların esmer tenlerine doğru ineriz. Akşam, bu zenginliklerle gırtlaklarına dek dolu olarak yaşamlarının tüm dekorunu oluşturan muşambayı ve petrol lambasını yeniden bulurlar.

* * *

Cezayir'de "banyo yapmak" demezler, "banyo vurmak" derler. Israr etmeyelim. Limanda suya girilir ve gidip şamandıralar üstünde dinlenilir. Önceden bir güzel kızın bulunduğu bir şamandıranın yanından geçilirken arkadaşlara, "Bir martı diyorum sana!" diye bağırılır. Sağlıklı sevinçlerdir bunlar. Çokları bu yaşamı kışın da sürdürdüklerine ve her gün öğleyin, basit bir öğle yemeği yemek üzere çırılçıplak soyunup güneşin altına oturduklarına göre bu sevinçlerin bu genç adamların ülküsü olduğuna inanmak gerek. Doğacıların, bu tenin Protestanlarının can sıkıcı öğütlerini okuduklarından değil (tininki kadar sinirlendirici bir ten dizgeciliği vardır), "Güneşte iyi" oldukları için. Bu alışkının çağımız için önemi ne kadar yüksek tutulsa az. İki bin yıldan beri ilk kez, bedenler plajlara çıplak olarak kondu. Yirmi yüzyıldan beri insanlar Yunan sıkılmazlık ve saflığını kibarlaştırmaya, teni küçültüp giysiyi karmaşıklaştırmaya çabaladılar. Bugün, tarihin üzerinden gençlerin Akdeniz plajlarına koşması, Delos atletlerinin görkemli devinileriyle birleşiyor. Ve böyle bedenlerin yanında ve bedenle yaşanınca, onun da *incelikleri*, yaşamı ve saçma bir şey söyleyelim, bir ruhbilimi, kendine özgü bir ruhbilimi bulunduğunun ayrımına varılıyor.[1] Kafanınki gibi bedenin gelişiminin de tarihi, geri dönüşleri, ilerlemeleri ve açığı vardır. Yalnızca şu ay-

1. Gide'in, bedeni yüceltme biçiminden hoşlanmadığımı söylemek gülünçlüğünü göze alabilir miyim? Gide ondan, daha da keskinleştirmek için isteğini tutmasını ister. Böylece, genelevlerin argosunda karmaşıklar ya da beyinseller diye adlandırılanlara yaklaşır. Hıristiyanlık da isteği askıda tutmak ister. Ama daha doğal olduğundan, bunu bir nefsi köreltme olarak görür. Ama fıçıcı ve gençlerarası yüzme şampiyonu olan arkadaşım Vincent'ın nesneler konusunda daha açık bir görüşü vardır. Susayınca içer, bir kadını arzularsa onunla yatmaya çalışır, sevseydi evlenirdi de (bu daha olmadı). Arkasından, her zaman, "Şimdi daha iyiyim," der. Doygunluk konusunda yapılabilecek savunmayı güçlü bir biçimde özetler bu söz.

rım; renk üzerinde duralım. Yazın limana yüzmeye gidildiği zaman, birden tüm tenlerin aktan altın rengine, sonra esmere, sonra da bedenin gerçekleştirebileceği dönüşüm çabasının son sınırı olan bir tütün rengine geçişin bilincine varılır. Liman, Kale'nin ak küp yapboz oyununun egemenliğindedir. İnsan su düzeyinde olduğu zaman, Arap kentinin çiğ ak fonunun üstünde, bedenler bakır rengi bir yüzey sergiler. Sonra, ağustos ayında ilerlenip güneş büyüdükçe evlerin akı daha kör edici olur ve tenler daha koyu bir sıcaklık kazanır. O zaman insan nasıl güneşe ve mevsimlere göre taşla tenin bu söyleşimiyle özdeşleşmez? Bütün sabah dalmalarla, su demetleri arasında kahkaha çiçeklenişleriyle, kırmızı ve kara şilepler (Norveç'ten gelip hepsi de ağaç kokuları verenler; yağ kokularıyla dolu olarak Almanya'dan gelenler; kıyı boyunca gidip gelen, şarap ve eski fıçı kokanlar) arasında uzun kürek sallamalarla geçer. Güneşin göğün her köşesinden taştığı saatte, esmer bedenlerle yüklü portakal rengi kayıklar çılgın bir koşu içinde götürür bizi. Ve kanatları meyve rengi çifte kürek birden durup da iç limanın durgun suyunda uzun uzun kaydığımız zaman, kaygan sular üzerinde tanrıların içinde kardeşlerimi tanıdığım ten renkli yükünü taşıdığıma nasıl kesinlikle inanmam?

Ama kentin öbür ucunda, yaz bize şimdiden aykırı olarak başka zenginliklerini; diyeceğim, sessizliklerini ve sıkıntısını sunmakta. Bu sessizliklerin hepsi aynı nitelikte değildir, kimi gölgeden, kimi güneşten doğar. Hükümet alanında, öğlenin sessizliği vardır. Alanı çevreleyen ağaçların gölgesinde, Araplar bardağı beş santimeye portakal çiçeğiyle kokulandırılmış, buzlu limonata satarlar. "Buz gibi! Buz gibi!" diye bağırışları alanı geçiyor. Haykırışlarından sonra, güneşin altında, sessizlik yeniden iniyor: Satıcının testisinde, dönen buzun derinden gelen sesini duyuyorum. Öğle uykusunun sessizliği var. La Marine'in

sokaklarında, berberlerin kirli dükkânlarının önünde, içi boş perdelerin ardında, sineklerin ezgili uğultusuyla ölçülebilir sessizlik. Başka yerlerde, Kasbah'ın Mağrip kahvelerinde, bu yerlerden kopamayan, çay bardağını bırakıp kanının sesleriyle zamanı yeniden bulamayan bedendir sessiz olan. Ama her şeyden önce yaz akşamlarının sessizliği vardır.

Günün geceye gömüldüğü bu kısa anlarda, benliğimde Cezayir'in kendilerine bu denli bağlı olması için gizli çağrı ve göstergelerle dolu olmaları mı gerek? Bu ülkeden bir süre uzakta kaldığım zaman, alacakaranlıklarını mutluluk vaatleri olarak tasarlarım. Kente yukarıdan bakan tepeler üstünde, sakız ve zeytin ağaçları arasında yollar vardır. Yüreğim onlara yönelir o zaman. Orada, yeşil gökte kara kuş demetlerinin yükseldiğini görürüm. Birdenbire güneşinden boşalmış gökte bir şeyler yatışır. Tüm bir kırmızı bulut halkı havada emilip silininceye dek çözülür. Nerdeyse hemen sonra, göğün derinliğinde oluştuğu ve katılaştığı görülen ilk yıldız belirir. Sonra, birdenbire, her şeyi yutacak gece. Cezayir'in kaçamak akşamları, ne erişilmez yanları var ki, içimde bunca şeyi çözerler böyle! Dudaklarımda bıraktıkları bu tat, daha ben bıkacak zamanı bulamadan gecede yok oluverir. Direnmesinin gizi mi? Bu memleketin sevgisi altüst edici ve kaçıcıdır. Ama burada olduğu anda, hiç değilse yürek tümüyle bırakır ona kendini. Padovani plajında, dansing her gün açıktır. Ve boylu boyunca denize açılan bu uçsuz bucaksız dörtgen kutu içinde, semtin yoksul gençliği akşama dek dans eder. Çoğu kez, burada eşsiz dakikayı beklerdim. Gündüz, salonu eğik tahta pancurlar korur. Güneş battığı zaman, bunları kaldırırlar. O zaman salon göğün ve denizin çifte kabuğundan doğmuş, garip bir yeşil ışıkla dolar. Pencerelerden uzağa oturulduğu zaman, yalnızca gökyüzü ve gölge

oyunu biçiminde, birbiri ardından geçen dansçıların yüzleri görünür. Bazı bazı bir vals çalınır ve yeşil fon üstünde, o zaman kara gölgeler, bir gramofon tablasının üstüne yapıştırılan kesilmiş resimler gibi inatla döner. Sonra çabucak gece olur ve geceyle birlikte ışıklar gelir. Ama bu ince anda böyle coşturucu ne bulduğumu söyleyemem. En azından bütün öğle sonu dans eden çok güzel bir iriyarı kızı anımsıyorum. Kalçalarından bacaklarına dek terden ıslanmış dar, mavi bir giysinin üstüne bir yasemin kolye takmıştı. Dans ederken gülüyor ve başını geriye atıyordu. Masaların yakınından geçtiği zaman, arkasında çiçek ve ten karışımı bir koku bırakıyordu. Akşam olunca eşine yapışmış bedenini görmez oluyordum, ama gökte birbiri ardından ak yasemin ve kara saç lekeleri dönüyor, kabarık göğsünü geriye attığı zaman, kahkahasını işitiyor, eşinin yüzünün birden eğildiğini görüyordum. Arılık konusunda edindiğim görüşü böyle akşamlara borçluyum. Ve bu şiddet yüklü varlıkları, isteklerinin dönüp durduğu gökyüzünden ayırmamayı öğreniyorum.

* * *

Cezayir kentinde, semt sinemalarında bazı bazı nane şekerleri satarlar; bunların üstünde kırmızıyla, aşkın doğması için gerekli her şey yazılmıştır: 1) sorular: "Benimle ne zaman evleneceksiniz?"; "Beni seviyor musunuz?"; 2) yanıtlar: "Deli gibi"; "İlkbaharda" Alan hazırlandıktan sonra, bunlar yandaki kıza geçirilir, o da yanıt verir ya da anlamamış gibi davranmakla yetinir. Belcourt'da, evliliklerin böyle kararlaştırıldığı ve bir nane şekeri değişimiyle yaşamların bağlandığı görülmüştür. Bu da bu memleketin çocuk halkını çok güzel anlatır.

Gençliğin göstergesi belki de kolay mutluluklara

yönelik çok güzel bir iççağrıdır. Ama özellikle, saçıp savurmaya varan bir yaşama ivecenliğidir. Buleyde'de olduğu gibi Belcourt'da da genç evlenilir. Çok erken çalışmaya başlanır ve bir insan yaşamının deneyimi on yılda tüketilir. Otuz yaşında bir işçi şimdiden tüm kâğıtlarını oynamıştır. Karısıyla çocukları arasında ölümü bekler. Mutlulukları hızlı ve amansız olmuştur. Yaşamı da öyle. Her şeyin geri alınmak üzere verildiği bu ülkede doğmuş olması, anlaşılır o zaman. Bu bollukta yaşam birden başlayan, dediği dedik, cömert tutkuların yolunu izler. Kurulacak değil, yakılacak bir şeydir. O zaman düşünmek ve daha iyi olmak söz konusu değildir. Örneğin cehennem kavramı burada yalnızca hoş bir şaka. Böyle imgelemler ancak çok erdemlilere verilir. Ben öyle sanıyorum ki erdem, tüm Cezayir'de anlamsız bir sözcük. Bu insanlar ilkeden yoksun olduklarından değil. Herkesin kendi aktöresi ve çok özel bir aktöresi vardır. Anneye karşı kusurda bulunmaz hiç kimse. Sokaklarda karısını saydırır. Gebe kadına saygı gösterir. Bir karşıta iki kişi saldırmaz; çünkü "çirkin kaçar" Bu temel buyruklara uymayana gelince, "adam değildir", işte bu kadar. Bu da bana doğru ve sağlam görünüyor. Bu sokak yasasına, bildiğim tek çıkardışı yasaya pek çoğumuz bilinçsizce uyuyoruz hâlâ. Ama aynı zamanda dükkâncının aktöresi yok burada. Polislerle çevrili bir adam görünce acıyan yüzler gördüm her zaman çevremde. Çalmış mıydı, adam mı öldürmüştü, yoksa yalnızca uydumcu olmayan biri miydi, daha bunu öğrenmeden önce "Zavallı," ya da bir hayranlık ayrımıyla "Bu adam bir korsan," derlerdi.

Gurur ve yaşam için doğmuş halklar vardır. En benzersiz sıkıntı iççağrısını besleyenlerdir bunlar. Ölüm duygusu da bunlar için en tiksindirici duygudur. Duyuların sevinci bir yana bırakılırsa, bu halkların eğlenceleri

budalacadır. Bir *boules*'ciler[1] topluluğu ve dernek şölenleri, üç franklık sinema ve bucak şenlikleri yıllardır otuzunu aşmışları eğlendirmeye yetiyor. Cezayir'de pazar günleri en sıkıcı günlerdendir. Bu ruhsuz halk yaşamının derin dehşetini nasıl söylenlerle giydirir o zaman? Ölümle ilgili her şey gülünç ya da iğrençtir burada. Bu dinsiz ve putsuz halk, kalabalık yaşayıp yalnız ölür. Dünyanın en güzel görünümlerinden biri karşısında, Bru Bulvarı'nın mezarlığından daha çirkin bir yer bilmiyorum. Kara çevre süsleri arasında bir beğenisizlik yığını ölümün gerçek yüzünü gösterdiği bu yerlerden korkunç bir hüzün yükseltir. "Her şey geçer, anıdan başka," der yürek içindeki yazılar. Ve hepsi bizi sevmiş olanların yüreğinin masrafsızca sağladığı bu gülünç durasızlıkta dayatır. Tüm umutsuzluklara aynı tümceler hizmet verir. Ölüye seslenir ve onunla ikinci tekil kişi olarak konuşurlar: "Anını unutmayacağız," en fazla bir kara sıvı olana bir beden ve istekler vermekte başvurduğumuz sıkıcı yapmacık. Başka yerde, insanı şaşkına çeviren bir mermer kuş ve çiçek bolluğu içinde, şu gözüpek dilek: "Mezarın hiçbir zaman çiçeksiz kalmayacak." Ama çabucak güvene gelir insan. Yazıt, yalancı mermerden bir yaldızlı demeti çevreler, bu da canlıların zamanı açısından çok ekonomiktir (cafcaflı adlarını hâlâ tramvaylara yürürken binenlerin minnetine borçlu olan şu ölmezçiçekleri gibi). Yüzyıla uymak gerektiğinden, bazı bazı alışılmış tarlakuşunun yerini şaşkınlık verici bir uçak alır, uçağı da mantığa hiç kulak asılmadan bir çift görkemli kanatla donatılmış bir budala melek kullanır.

Ama bu ölüm imgelerinin hiçbir zaman yaşamdan ayrılmadığını nasıl anlatmalı? Burada değerler sıkı sıkıya

1. (Fr.) İki oyuncu ya da takım arasında metal toplarla oynanan Fransız top oyunu. (Y.N.)

bağlıdır birbirine. Cezayirli cenaze taşıyıcıların gözde şakası, boş giderken yolda karşılaştıkları güzel kızlara, "Götüreyim mi, canım?" diye bağırmaktır. Can sıkıcı da olsa hiçbir şey bunda bir simge görmemize engel değil. Bir ölüm ilanı karşısında sol gözü kırparak, "Zavallıcık, artık şarkı söyleyemeyecek!" ya da kocasını hiç sevmemiş olan şu Oran'lı kadın gibi, "Tanrı verdi, Tanrı aldı," demek de kutsala saygısızlık gibi görünebilir. Ama iyice düşününce, ölümün nesi kutsal olabilir, anlayamıyorum; tam tersine, korkuyla saygı arasındaki uzaklığı çok iyi seziyorum. Burada her şey, yaşama çağıran bir ülkede ölmenin dehşetini soluyor. Gene de Belcourt'un delikanlıları randevularını bu mezarlığın duvarları dibinde verir, kızlar da öpüşlere ve okşamalara bu duvarların dibinde sunar kendilerini.

Böyle bir halkın herkesçe benimsenememesini anlarım. Burada, İtalya'da olduğu gibi usa yer yoktur. Bu ırk tine ilgisizdir. Beden dini, beden hayranlığı vardır. Gücünü, bön alaycılığını[1] ve sert bir biçimde yargılanmasına neden olan çocuksu bir övüngenlik çıkarır bundan. Genel olarak "anlayışı", yani görme ve yaşama biçimi başına kakılır. Şurası da doğru ki, belli bir yaşam yoğunluğu haksızlık olmadan olmaz. Gene de işte geçmişten, gelenekten yoksun; ama şiirden (ama niteliğini iyi bildiğim, sert, etsel, sevecenlikten uzak bir şiir, göklerinin şiiri. gerçekte beni coşturan ve beni toparlayan tek şiir) yoksun olmayan bir halk. Uygar bir halkın karşıtı, yaratıcı bir halktır. Plajlarda sere serpe uzanıp yatan bu barbarların belki de ayrımında olmadan insanın büyüklüğünün en sonunda gerçek yüzünü bulacağı bir ekinin yüzünü işlemekte oldukları gibi saçma bir umut taşıyorum. Tü-

1. Bkz. s. 47'deki "Not" (Ç.N.)

müyle şimdiki zamanına atılmış bu halk söylensiz, avuntusuz yaşamakta. Tüm varlıklarını bu yeryüzüne koymuş, böyle olunca da ölüme karşı savunmasız kalıyor. Bedensel güzelliğin armağanları bol bol verilmiş kendisine. Onlarla birlikte de bu geleceksiz zenginliğe her zaman eşlik eden benzersiz doymazlık. Burada yapılan her şey, değişmezliği ve geleceğe aldırmazlığı belirtiyor. Yaşamakta acele ediliyor. Burada bir sanat doğacak olsaydı Dorlar ilk sütunlarını ağaçtan yontmaya yöneltmiş olan şu süre kinine boyun eğerdi. Gene de, evet, bu halkın sert ve kızgın yüzünde, karşısında tüm gerçeklerin söylenebileceği, üzerine hiçbir aldatıcı tanrının umudun ya da günahtan kurtulmanın göstergelerini çizmediği bu sevgiden boşalmış yaz göğünde bir aşmayla aynı zamanda bir ölçü bulunabilir. Bu gökle kendisine dönmüş bu yüzler arasında, bir söylen toplamı, bir yazın, bir aktöre ya da bir din tutturulabilecek hiçbir şey yok; taşlar, ten, yıldızlar ve elin dokunamadığı bu gerçekler var yalnızca.

* * *

Bir toprağa bağlarını, birkaç kişiye aşkını duymak, her zaman yüreğin uyumunu bulacağı bir yer olduğunu bilmek, işte tek bir insan yaşamı için şimdiden bol bol kesinlik. Ve hiç kuşkusuz bu kadarı yetmez. Ama ruhun bu yurdunda her şey belli dakikaları ister. "Evet, oraya dönmemiz gerekir." Plotinos'un dilediği bu birliği, yeryüzünde yeniden bulmakta ne tuhaflık var? Burada birlik, güneş ve deniz sözleriyle dile gelir. Yürek bunu, acılığını ve büyüklüğünü oluşturan belirli bir ten tadından tanır. İnsanüstü mutluluk bulunmadığını, günlerin eğrisi dışında durasızlık bulunmadığını öğrenirim. Beni yalnızca bu önemsiz ve temel zenginlikler, bu görel gerçekler coşturur. Ruhum ötekileri, "ülküsel"leri kapsayacak ka-

dar geniş değil. Anlamazlıktan gelmek gerektiğinden değil; ama meleklerin mutluluğunda bir anlam bulamıyorum. Yalnızca göğün benden fazla süreceğini biliyorum. Ölümümden sonra sürecek olana değil de neye durasızlık diyeceğim ki! Yaratığın bir koşulundan hoşnutluğunu dile getirmiyorum burada. O çok farklı bir şey. Bir insan olmak kolay değildir her zaman, arı bir insan olmaksa hiç kolay değildir. Ama arı olmak, dünyanın akrabalığının duyulur olduğu, kanın vuruşlarının saat iki güneşinin azgın atışlarıyla birleştiği şu ruh yurdunu yeniden bulmaktır. Yurdun her zaman yitirileceği anda tanındığı iyi bilinir. Kendiliklerinden fazla sıkıntılı olanlar için, anayurt kendilerini yadsıyan yurttur. Kaba olmak istemem, abartılı görünmek de istemem. Ama, ne de olsa, bu yaşamda beni yadsıyan şey, önce beni öldüren şeydir. Yaşamı öven her şey, aynı zamanda onun anlamsızlığını artırır. Cezayir yazında, bir tek şeyin acı çekmeden daha trajik olduğunu öğreniyorum, bu da mutlu bir insanın yaşamı. Ama, hile yapmamaya götürdüğüne göre, daha büyük bir yaşamın yolu da olabilir.

Gerçekten de çokları aşkın kendisine yan çizmek için yaşama aşkına kapılmış gibi yapar. Kişi haz duymakta ve "deneyim yapmakta" dener kendini. Ama bu tinin bir görüşüdür. Bir haz tutkunu olmak için az bulunur bir iççağrı gerekir. Bir insanın yaşamı tininin yardımı olmadan, gerilemeleri ve ilerlemeleriyle, yalnızlığı ve varlıklarıyla tamamlanır. Şu çalışan, eşlerini ve çocuklarını savunan Belcourt insanlarını gördükçe çoğu zaman hiçbir kusur yüklemeden, insanın gizli bir utanç duyabileceğini sanırım. Hiç kuşkusuz boş düşlere kapılmıyorum. Sözünü ettiğim yaşamlarda fazla aşk yoktur. "Artık fazla aşk yoktur," desem daha iyi olacak. Ama hiç değilse, hiçbir şeye yan çizmediler. Birtakım sözcükler var ki, hiçbir zaman iyi anlayamadım, günah sözcüğü gibi. Oysa insanla-

rın yaşama karşı günah işlemediklerini bildiğimi sanıyorum. Çünkü yaşama karşı bir günah varsa belki de bu günah, ondan umut kesmekten çok, başka bir yaşam umut etmek, bir de onun acımasız büyüklüğünden kaçmaktır. Bu adamlar hile yapmadılar. Yirmi yaşında yaşama ateşleriyle yazın tanrıları oldular, hâlâ da öyleler, her türlü umuttan yoksun olarak. İkisinin öldüğünü gördüm. Korku dolu ama sessizdiler. Böylesi daha iyi. İnsanlığın acılarının kaynaştığı Pandora'nın kutusundan Yunanlılar bütün ötekilerden sonra hepsinin en korkuncu olan umudu çıkarmışlardı. Bundan daha duygulandırıcı simge bilmiyorum. Çünkü umut, inanılanın tersine, boyun eğişle eşdeğerdedir. Yaşamaksa boyun eğmemektir.

İşte en azından Cezayir yazlarının buruk dersi. Ama şimdiden mevsim titriyor ve yaz bastırıyor. Eylülün ilk yağmurları, bunca şiddetten ve gerginlikten sonra kurtulmuş toprağın ilk gözyaşları gibi, sanki birkaç gün süresince sevgiye burnunu sokarcasına. Oysa aynı dönemde keçiboynuzu ağaçları tüm Cezayir'i bir aşk kokusuna gömer. Yağmurdan sonra, tüm dünyanın, karnı acıbadem kokulu bir tohumla ıslanmış olarak kendini bütün yaz güneşe vermek üzere dinlendiği akşam. İşte bu koku yeniden insanla dünyanın düğününü kutsuyor, bizde gerçekten erkekçe olan tek aşkı; ölümlü ve cömert aşkı ayağa kaldırıyor.

Not

Örnek olarak, şu Buleyde'de işitilip olduğu gibi kâğıda geçirilmiş kavga öyküsü. (Anlatıcı her zaman Musette'in Cagayous'su[1] gibi konuşmaz. Buna şaşmayalım. Cagayous dili çoğu zaman yazınsal bir dil, yani bir yeniden kurmadır. "Çevre"den insanlar her zaman argo konuşmazlar. Argo sözcükler kullanırlar, bu da farklı bir şey. Cezayirli tipik bir sözcük dağarcığı ve özgül bir sözdizim kullanır. Ama bu yaratımlar tatlarını Fransız diline girişleriyle bulurlar.)

O zaman Coco yürüdü, "Dur biraz, dur," dedi. Öteki de, "Ne var?" dedi. Coco da o zaman, "Seni pataklayacağım," dedi. "Beni mi pataklayacakmışın?" O zaman elini arkasına attı. O zaman Coco, "Elini arkandan çek, çünkü 6-35'i kaparım, ama gene de dayağı yersin."

Öteki elini arkaya atmadı. Coco da patlattı, bir tane, iki değil, bir tane. Öteki yerdeydi. "Ua, ua," diyordu. O zaman millet geldi. Kavga da başladı. Biri Coco'ya doğru yürüdü, iki, üç. Ben de "Kardeşime mi vuracaksın?" dedim. "Kardeşin kimmiş?" dedi. "Kardeşim değilse de kardeşim gibi," dedim. Bir tane patlattım. Coco vuruyor-

1. Gazeteci Auguste Robinet, Musette imzasıyla 1891-1920 yılları arasında *Cogoyous* seriyalini yayımlar. (Y.N.)

du, ben vuruyordum, Lucien vuruyordu. Birini köşeye almıştım, sonra başımla: "Güm, güm." O zaman polisler geldi. Kelepçeleri taktılar. Suratta utanç, Buleyde'yi bir baştan bir başa geçmem gerekiyordu. Gentleman's Bar'ın önünde, arkadaşlar ve kızlar vardı. Suratta utanç. Ama sonra, Lucien'in babası, "İyi etmişsiniz," dedi.

ÇÖL

Jean Grenier'ye

Yaşamak, hiç kuşkusuz, dile getirmenin tersidir. Toscanalı büyük ustalara bakılırsa üç kez tanıklık etmektir, sessizlikte, ateşte ve kımıltısızlıkta.

Tablolarındaki kişilere Floransa ya da Pisa sokaklarında her gün rastlandığını anlamak için çok zaman gerekir. Ama, aynı biçimde, çevremizdekilerin gerçek yüzlerini görmeyi bilmez olduk. Çağdaşlarımıza bakmıyoruz artık, onlarda yalnızca yönlenmemize yardımcı olan, davranışımızı düzenleyen şeye dikiyoruz gözümüzü. Ama Giotto ya da Piero della Francesca'ya gelince, onlar bir insanın duyarlığının hiçbir şey olmadığını iyi bilirler. Yürek de – doğrusunu söylemek gerekirse– herkeste var. Ama yaşama aşkının çevrelerinde döndüğü basit ve ölümsüz büyük duygular, kin, aşk, gözyaşları ve sevinçler, insanın derinliğinde büyür ve yazgısının yüzünü biçimlendirir – Giotto'nun mezara konuluşunda, Meryem'in sıkılmış dişlerinin acısı gibi. Toscana kiliselerinin geniş *maesta*'larında[1], yüzleri hep kopyalanıp çoğaltılmış bir yığın melek görürüm;

1. (İt.) Duccio tarafından Siena Katedrali için resmedilmiş Meryem Ana ve Çocuk İsa, azizler ve melekler tasviri. (Y.N.)

ama bu sessiz ve tutkulu yüzlerin her birinde, bir yalnızlığı tanırım.

Gerçekten çekici görüntü, oluntu, ayrımlar ya da duygulanma söz konusu. Gerçekten şiir söz konusu. Önemli olan gerçek. Ve ben süregiden her şeye gerçek derim. Bu açıdan, açlığımızı yalnız ressamların dindirebileceğini düşünmekte yüce bir ders vardır. Ressamlar, bedenin romancısı olma ayrıcalığını taşırlar da ondan. Şimdiki zaman denilen şu görkemli ve boş özdek üzerinde çalışırlar da ondan. Şimdiki zaman da hep bir devini içinde çizilir. Bir gülümsemeyi ya da geçici bir utancı, pişmanlık ya da bekleyişi değil, kemik kabartısı ve kan sıcaklığı içinde bir yüzün resmini yaparlar. Ölümsüz çizgilerde donmuş olan bu yüzlerden tinin lanetini her zaman için kovmuşlardır· umut pahasına. Çünkü beden umudu bilmez. Yalnızca kanının vuruşlarını bilir. Onun durasızlığı ilgisizlikten oluşmuştur. Piero della Francesca'nın şu *İsa'nın Kamçılanması*'nda olduğu gibi: Burada, yeni yıkanmış bir avluda, işkenceden geçirilmiş İsa da kalın kaslı cellat da duruşlarında aynı ilgisizliği sunar. Biraz da bu işkencenin sonu olmadığı için. Ve dersi tuvalin çerçevesinde durur. Yarını beklemeyen için heyecanlanmanın ne nedeni olabilir? Umutsuz insanın bu duyarsızlığı ve bu büyüklüğü, bu durasız şimdiki zaman, işte uyanık tanrıbilimcilerin cehennem diye adlandırdıkları budur. Cehennem de herkesin bildiği gibi, aynı zamanda acı çeken tendir. Toscanalılar bu tende dururlar işte, tenin yazgısında değil. Geleceği bilmeye yönelik resim yoktur. Umut etme nedenlerini müzelerde aramamak gerekir.

Doğru, ruhun ölümsüzlüğü ince düşüncelileri çok uğraştırır. Ama kendilerine verilmiş olan ve bedenden başka bir şey olmayan tek gerçeği daha özsuyunu tüketmeden geri çevirirler de ondan. Çünkü beden sorun çıkarmaz ya da hiç değilse sunduğu tek çözümü bilirler:

Çürüyecek olan, bu nedenle de dosdoğru bakmayı göze alamadıkları bir acılık ve soyluluk kazanan bir gerçektir. İnce düşünceliler şiiri ona yeğ tutar; çünkü şiir ruh alanına girer. Sözcükler üzerinde oynadığım iyice seziliyor. Ama gerçek sözcüğüyle yalnızca daha yüksek bir şiiri: Cimabué'den Francesca'ya İtalyan ressamların Toscana görünümleri içinde, görkemi ve ışığı kendisine durmamacasına var olmayan bir tanrıdan söz eden bir dünyaya atılmış insanın aydınlık görüşlü karşı çıkışı olarak yükselttikleri kara alevi kutsamak istediğim de anlaşılıyor.

İlgisizlik ve duyarsızlık sonucu, bazı bazı bir yüz, bir görünümün madensi büyüklüğüne kavuşur. Kimi İspanyol köylülerinin, sonunda topraklarındaki zeytin ağaçlarına benzedikleri gibi, Giotto'nun yüzleri de ruhun ortaya çıktığı gülünç gölgeden sıyrılınca bol bol verdiği tek derste; coşku zararına bir tutku kullanımında, bir çile ve haz karışımında, dünya ile insanda ortak olan, toprak gibi insanı da düşkünlükle aşkın yarı yolunda tanımlayan bir yankılaşımında Toscana'nın kendisine ulaşır sonunda. Yüreğe güven verecek gerçekler çok da fazla değildir. Ben de karanlığın Floransa kırının bağlarını ve zeytin ağaçlarını kocaman bir sessiz keder içinde boğmaya başladığı kimi akşamlarda, bunun apaçıklığını biliyordum. Ama bu ülkede keder, güzelliğin bir yorumundan başka bir şey değildir. Ve akşamın içinde hızla kayıp giden trende, içimde birşeylerin çözüldüğünü duyuyordum. Bugün, kederin yüzüyle birlikte, bunun gene de mutluluk adını taşıdığından nasıl kuşku duyabilirim?

Evet, insanlarının örneklendirdiği dersi İtalya, görünümleriyle de bol bol verir. Ama her zaman hak edilmemiş olduğuna göre, mutluluğu elden kaçırmak kolaydır. İtalya için de böyle. Ve güzelliği, birdenbire de olsa her zaman dolaysız değildir. Başka her ülkeden fazla, bir deneyimi, kendisinin tümüyle ilk kez başlatır göründüğü

bir deneyimi derinleştirmeye çağırır. Gerçeğini daha iyi gizlemek için önce bol bol şiir dağıtır da ondan. İlk büyüleri unutuş törenleridir: Monaco'nun zakkum ağaçları, çiçeklerle ve balık kokularıyla dolu Cenova, Liguria kıyılarının mavi akşamları. Sonra en sonunda Pisa ve onunla birlikte Riviera'nın biraz bayağı büyüsünü yitirmiş bir İtalya. Ama hâlâ kolaydır ve neden kendimizi bir süre onun kösnül güzelliğine bırakmayalım? Burada olduğum zaman hiçbir şey zorlamaz beni (indirimli bir bilet beni, "yeğlediğim" kentte belli bir süre kalmak zorunda bıraktığı için de sıkışık yolcu sevinçlerinden yoksunum), yorgun ve acıkmış durumda Pisa'ya girdiğim, istasyon caddesinde hemen herkesin genç olduğu bir kalabalık üzerine dalga dalga romanslar boşaltan on gümbürtülü hoparlörle karşılandığım ilk akşamda sevme ve anlama sabrım sınırsız gibi gelir bana. Neyi beklediğimi şimdiden bilirim. Bu yaşam sıçramasından sonra, kahveler kapanıp sessizlik birden geri dönünce kısa ve karanlık sokaklardan kentin merkezine doğru gideceğim eşsiz an gelecektir. Kara ve altın rengi Arno, sarı ve yeşil anıtlar, ıssız kent, Pisa'nın gecenin onunda garip bir sessizlik, su ve taş dekoruna dönüştüğü bu öylesine beklenmedik oyunu nasıl betimlemeli? "Böyle bir gecede, Jessica!" Bu biricik düzlüğün üstünde, işte tanrılar Shakespeare'in âşıklarının sesleriyle beliriyor... Düş kendini bize verdiği zaman bizim de kendimizi düşe vermeyi bilmemiz gerek. Burada bulmaya geldiğimiz en derin şarkının ilk uyumlarını daha şimdiden bu İtalyan gecesinin dibinde duyuyorum. Yarın, yalnız yarın, kır, sabahta genişleyecek. Ama bu akşam, işte tanrılar arasında tanrıyım ve "aşkın kızgın adımlarıyla" kaçan Jessica'nın önünde, sesimi Lorenzo'nun sesine katıyorum. Ama Jessica bir bahaneden başka bir şey değil, bu aşk atılışı onu aşıyor. Evet, inanıyorum, Lorenzo onu sevdiğinden çok sev-

mesini sağladığı için minnet duyuyor ona. Ama bu akşam ne diye Venedik Âşıkları'nı düşünüp de Verona'yı unutmalı? Burada hiçbir şey de mutsuz âşıkları sevmeye çağırmıyor. Bir aşk için ölmekten daha boş bir şey olamaz. Yaşamak gerek. Canh Lorenzo toprak altındaki Romeo'dan daha iyidir, hem de gül ağacına karşın. O zaman bu canlı aşk şenliklerinde nasıl dans edilmez –öğleden sonra, gezmeye nasıl olsa zaman bulacağımız anıtlar ortasında, Katedral Meydanı'nın kısa otları üzerinde nasıl uyunmaz, kentin suyu biraz ılık ama öylesine akıcı olan çeşmelerinden nasıl içilmez, şu burnu uzun, ağzı kibirli gülen kadın yüzü nasıl yeniden görülmez. Ancak bu yetişimin daha yüksek esinlenmelere hazırladığını anlamak gerek. Dionysos müritlerini Eleusis'e götüren ışıltılı alaylar bunlar. İnsan derslerini sevinç içinde hazırlar ve en yüksek sarhoşluk basamağına gelince ten bilinçlenir ve simgesi kara kan olan bir kutsal gizemle kaynaşmasını kutsar. Bu ilk İtalya'nın ateşinden çıkarılmış kendi kendini unutma, işte bizi umuttan kurtaran ve kendi tarihimizden koparan bu derse hazırlanmakta. Bedenin ve anın çifte gerçeği, nasıl bizi aynı zamanda hem büyüleyecek hem ölecek olana sarılır gibi yapışılmaz buna.

* * *

En iğrenç özdekçilik, sandığımız özdekçilik değildir, bize ölü düşünceleri canlı gerçekler, diye tanıtıp kendimizde her zaman için ölecek olana yönelttiğimiz inatçı ve aydınlık dikkati kısır söylenlere çevirtmek isteyenin özdekçiliğidir. Floransa'da, ölüler manastırında, Santissima Annunziata'da, birşeyler kendimden geçirmişti beni, üzüntü sanmıştım, yalnızca öfkeydi. Yağmur yağıyordu. Mezar taşları ve adaklar üzerindeki yazıtları okuyordum. Şu sevecen bir baba ve sadık bir koca olmuştu; şu öteki,

hem eşlerin en iyisi, hem de akıllı bir tüccardı. Genç bir kadın, tüm erdemlerin örneği, *si come il nativo*[1] Fransızca konuşurdu. Şurada bir genç kız, ailesinin tüm umudu, *ma la gioia è pellegrina sulla terra*'ydı[2]. Ama bunlardan hiçbir şey ulaşmıyordu bana. Yazıtlara bakılırsa, hemen hepsi ölmeye boyun eğmiştir; hiç kuşkusuz, öteki görevlerini de benimsediklerine göre. Bugün, manastırı çocuklar doldurmuştu, onların erdemlerini sürdürmek isteyen taşlar üzerinde birdirbir oynuyorlardı. Karanlık çökmekteydi, bir sütuna sırtımı verip yere oturmuştum. Bir rahip, geçerken bana gülümsemişti. Kilisede, org boğuk boğuk çalıyor, bazı bazı çocukların çığlığı ardında sıcak rengi yeniden beliriyordu. Sütunun dibinde tek başıma, gırtlağına yapışılmış ve son söz olarak inancını haykıran birine benziyordum. Benliğimde her şey, böyle bir boyun eğişe karşı çıkıyordu. "Gerekli," diyordu yazıtlar. Ama hayır, başkaldırım haklıydı. Bu yeryüzünde bir haç yolcusu gibi ilgisiz ve dalgın ilerleyen bu sevinci adım adım izlemem gerekiyordu. Gerisine gelince, hayır diyordum. Tüm gücümle hayır diyordum. Taşlar bana bunun yararsız ve yaşamın *col sol levante col sol cadente*[3] olduğunu gösteriyordu. Ama bugün de yararsızlık başkaldırımdan ne götürüyor, bilmiyorum ama ne eklediğini çok iyi seziyorum.

Şimdilik, söylemek istediğim bu değildi. O zaman başkaldırımın odağında duyduğum bir gerçeği, Santa Maria Novella Manastırı'nın geç açmış güllerinden Floransa'da bu pazar sabahının göğüsleri hafif giysiler içinde, dudakları ıslak kadınlarına giden bir gerçeği daha yakından kavramak isterdim; bu, onun bir uzantısıydı yalnız-

1. (İt.) Ana dili gibi. (Ç.N.)
2. (İt.) Ama yeryüzünde mutluluk geçicidir. (Ç.N.)
3. (İt.) Doğan güneşle batan güneşle. (Ç.N.)

ca. O pazar her kilisenin köşesinde, dolgun ve parlak, sularla incilenmiş çiçek sergileri yükselmekteydi. O zaman bunda bir ödülle birlikte bir tür "saflık" buluyordum. Bu kadınlarda olduğu gibi bu çiçeklerde de cömert bir gönenç vardı ve berikileri istemenin ötekilere göz dikmekten çok farklı olabileceğini sanmıyordum. Aynı arı yürek yetiyordu buna. Bir insan, yüreğinin arılığını çok da sık sezmez. Ama en azından bu anda görevi, kendisini böylesine görülmedik biçimde arıtmış olan şeyi gerçek diye adlandırmaktır, o gün düşündüğüm şey için olduğu gibi bu gerçek, bir kutsala saygısızlığa benzese bile. O sabahı Fiesole'de, defne kokularıyla dolu bir Fransisken manastırında geçirmiştim. Uzun dakikalar boyunca kırmızı çiçeklerle, güneşle, sarılı-karalı arılarla kabarmış küçük bir avluda kalmıştım. Bir köşede, yeşil bir sulama kovası duruyordu. Gelmeden önce keşişlerin hücrelerini gezmiş, bir kurukafayla süslü küçük masalarını görmüştüm. Şimdi, bu bahçe esinlerine tanıklık ediyordu. Tüm servileriyle sunulan kente doğru inen tepe boyunca Floransa'ya doğru gelmiştim. Dünyanın bu görkemi, bu kadınlar ve bu çiçekler, bana öyle geliyordu ki, insanların doğrulaması gibiydi. Yoksulluğun bir uç noktasının her zaman dünyanın lüksüne ve zenginliğine ulaştığını bilen tüm insanların da doğrulaması olduğundan emin değildim. Sütunlar ile çiçekler arasına kapanmış bu Fransiskenlerin yaşamıyla Cezayir'de bütün yılı güneşte geçiren Padovani Plajı gençlerinin yaşamı arasında, ortak bir yankılaşım seziyordum. Üstlerindekileri atıyorlarsa, daha büyük bir yaşam için atıyorlar (başka bir yaşam için değil). Hiç değilse "yoksunlaşma" sözcüğünün tek geçerli kullanımı bu. Çıplak olmak her zaman bir bedensel özgürlük anlamı saklar ve el ile çiçeklerin bu uyumu: insansaldan sıyrılmış insanla toprağın bu aşk dolu anlaşması. Ah! Dinim şimdiden bu din olmasa bu dine girerdim. Hayır, bu bir

saygısızlık olamaz – Giotto'nun Aziz Francesco'larının iç gülümsemesinin mutluluktan hoşlananları doğruladığını söylemem de. Öyle ya, şiir gerçeğe göre neyse söylenler de dine göre odur: yaşama tutkusunun üstüne konulmuş gülünç maskeler.

Daha öteye gideyim mi? Fiesole'de kırmızı çiçekler önünde yaşayan adamların hücrelerinde düşünümlerini besleyen kurukafa var. Pencerelerinde Floransa, masalarının üstünde ölüm. Umutsuzlukta belli bir süreklilik, sevinci doğurabilir. Ve yaşamın belli bir ısısında, ruh ve kan birbirine karışmış olarak inanç karşısında olduğu kadar görev karşısında da ilgisiz durumda, çelişkiler üzerinde rahat rahat yaşayabilir. O zaman rahat bir elin tuhaf onur anlayışını Pisa'da bir duvarda şöyle özetlemiş olmasına şaşmam:

Alberto fa l'amore con la mia sorella.[1]

İtalya'nın akrabayla cinsel ilişkilerin yurdu olmasına, hiç değilse bu daha da anlamlı, açıklanan akraba ilişkilerinin yurdu olmasına şaşmıyorum artık. Çünkü güzellikten ölümsüzlüğe giden yol dolambaçlıdır ama kesindir. Güzelliğe dalınca us hiçlikle karnını doyurur. Büyüklüğü soluk kesen bu görünümler karşısında, düşüncelerin her biri, insan üstüne çekilen bir çizgidir. Sonra çok geçmeden bunca ezici kanıyla yadsınmış, örtülmüş, yeniden örtülmüş, karartılmış olarak dünya karşısında artık gerçeği yalnızca edilgen, ya rengi ya güneşi biçiminde tanıyan şu biçimsiz lekeden başka bir şey değildir. Böylesine arı görünümler ruhu kurutur, güzelliklerine de katlanılmaz. Bu taş, gök ve su incilinde, hiçbir şeyin

1. (İt.) "Alberto kız kardeşimle yatıyor." (Ç.N.)

dirilmediği söylenmiştir. Bundan böyle yürekte, bu görkemli çölün dibinde, bu ülkelerin insanları için baştan çıkma başlar. Yüce ruhlar soyluluğun gösterisi karşısında, güzelliğin azalmış havası içinde, büyüklüğün iyilikle birleşebileceğine kolay inanamazlarsa bunda şaşılacak ne var? Kendisini tamamlayan tanrısı olmayan bir us kendisini yadsıyanda bir tanrı arar. Borgia, Vatikan'a gelince, "Şimdi Tanrı bize papalığı verdiğine göre, elimizi çabuk tutup hemen tadını çıkarmalıyız," diye haykırır. Dediği gibi de yapar. Elini çabuk tutmak, güzel söylemiş doğrusu. Ve burada şimdiden öylesine her şeyi elde etmiş varlıklara özgü umutsuzluk sezilir.

Belki de yanılıyorum. Çünkü ne de olsa Floransa'da mutlu oldum, benden önce de daha niceleri mutlu oldu. Ama mutluluk, bir varlıkla sürdüğü yaşam arasındaki basit uyumdan başka nedir? Ve hangi uyum bir insanı, süre isteğiyle ölüm yazgısının çifte bilincinden daha yasal bir biçimde yaşama bağlayabilir? Burada hiç değilse hiçbir şeye güvenmemeyi ve şimdiki zamanı bize "fazladan" verilen tek gerçek olarak görmeyi öğreniriz. Söyleneni anlıyorum: İtalya, Akdeniz, her şeyin insan ölçüsünde olduğu eskil topraklar. Ama nerede? Bana yolu göstersinler. Bırakın da ölçümü ve doyumumu bulmak için gözlerimi açayım! Daha doğrusu, hayır, görüyorum: Fiesole, Cemile ve güneş içinde limanlar. İnsanın ölçüsü mü? Sessizlik ve ölü taşlar. Geri kalan ne varsa hepsi tarihin malı.

* * *

Gene de durulması gereken yer burası değil. Çünkü mutluluğun ille de iyimserlikten ayrılmaz olduğu söylenmemiştir. Aşka bağlıdır – bu da aynı şey değildir. Ve ben mutluluğun vaadi kendisine yeğlenecek kadar acı olduğu saatler ve yerler bilirim. Ama bu saatlerde ya da

bu yerlerde sevecek, yani vazgeçmeyecek kadar istekli değildim. Burada söylenmesi gereken şey, insanın bu dünyanın ve güzelliğin şenliklerine girişidir. Çünkü bu dakikada, son örtülerini bırakan yeni dindar gibi, tanrısının önünde kişiliğinin bozuk parasını bırakır. Evet, içinde mutluluğun boş göründüğü daha yüksek bir mutluluk vardır. Floransa'da, Boboli Bahçeleri'nin ta yukarısına, Monte Oliveto'nun ve kentin yüksek yerlerinin çevrende göründüğü taraçaya çıkıyordum. Bu tepelerin her birinde, zeytin ağaçları ufak dumanlar gibi solgundu ve oluşturduğu hafif sisin içinde daha katı servi demetleri seçiliyordu; en yakındakiler yeşil, uzaktakiler karaydı. Derin mavi göğe kocaman bulutlar lekeler konduruyordu. İkindiden sonra, gümüş rengi bir ışık iniyor, içinde her şey sessizlik oluyordu. Tepelerin doruğu önce bulutların içindeydi. Ama bir meltem çıkmıştı, esintisini yüzümde duyuyordum. Onunla ve tepelerin ardında, bulutlar açılan birer perde gibi aralandı. Aynı anda, tepedeki serviler birden ortaya çıkan mavilikte bir çırpıda büyür gibi oldu. Onlarla birlikte, tüm tepe ve zeytin ağaçları ve taşlardan oluşan görünüm ağır ağır yükseldi. Başka bulutlar geldi. Perde kapandı. Ve tepe servileri ve evleriyle yeniden aşağıya indi. Sonra yeniden –ve uzakta gittikçe daha silik tepeler üzerinde– burada bulutların kalın kıvrımlarını açan meltem orada kapatıyordu. Dünyanın bu zorlu solumasında, birkaç saniye aralıkla aynı esinti gerçekleşiyor ve dünya çapında bir füğün, taş ve hava izleğini arada bir yeniden ele alıyordu. Her seferinde, izlek bir perde alçalıyordu: Onu biraz uzaktan izleyince, biraz daha yatışıyordum. Ve yüreğin iyice duyduğu bu görünümün sonuna gelince, tepelerin bu hep birlikte soluyarak kaçışını, onunla birlikte de tüm dünyanın şarkısı gibi bir şeyi bir bakışla kucaklıyordum.

Biliyordum, milyonlarca göz seyretmişti bu görünü-

mü, benim içinse göğün ilk gülümsemesi gibiydi. Sözcüğün derin anlamıyla "kendimden çıkarıyordu" beni. Bana aşkın ve taşın bu güzel haykırışı olmadıkça her şeyin yararsız olduğunu kesinliyordu. Dünya güzeldir ve onun dışında hiç kurtuluş yoktur. Bana sabırla öğrettiği büyük gerçek, tinin, hatta yüreğin hiçbir şey olmadığıydı. Bir de güneşin ısıttığı taşın ya da açılan göğün büyüttüğü servinin "haklı olma"nın bir anlam taşıdığı tek evreni: insansız doğayı sınırladığını. Bu dünya hiçe indiriyor beni. Sonuna dek götürüyor. Öfkesizce yadsıyor beni. Floransa kırının üstüne inen bu akşamda, her şeyin önceden fethedildiği bir bilgeliğe doğru yol alıyordum, gözlerim yaşlarla dolmamış olsa, içimi dolduran zorlu şiir hıçkırığı bana dünyanın gerçeğini unutturmamış olsaydı.

* * *

İşte bu duraksama üzerinde durmalı: tinselliğin aktöreyi kovduğu, mutluluğun umut yokluğundan doğduğu, tinin mantığını bedende bulduğu benzersiz an üzerinde. Her gerçeğin kendi içinde acılığını da taşıdığı doğruysa her yadsımanın bir "evet" çiçeklenişi içerdiği de aynı ölçüde doğru. Ve izleyimden doğan bu umutsuz aşk şarkısı eylem kurallarının en etkilisini de canlandırabilir. Piero della Francesca'nın *Ölümden Sonra Diriliş*'inde mezardan çıkışta bir insan yüzü yoktur. Yüzüne mutlu hiçbir şey işlenmemiştir – bir yaşama kararı olarak görmekten kendimi alamadığım yabanıl ve ruhsuz bir büyüklük işlenmiştir yalnızca. Çünkü budala gibi bilge de az şey anlatır. Bu dönüş beni kendimden geçirir.

Ama bu dersi İtalya'ya mı borçluyum, yoksa yüreğimden mi çıkardım? Orada göründü bana kuşkusuz. Ama İtalya –başka ayrıcalıklı yerler gibi– bana içinde insanların gene de öldükleri bir güzelliğin görüntüsünü su-

nar. Burada da gerçeğin çürümesi gerekir ve bundan daha coşturucu ne olabilir? İstesem bile, çürümeyecek olan bir gerçeği ne yapacağım? Benim ölçümde değil. Ve onu sevmek aldatıcı bir şey olur. İnsanın yaşamını oluşturan şeyi ancak umutsuzlukla bırakması ender olarak anlaşılır. Çılgın davranışlar ve umutsuzluklar başka yaşamlara doğru götürür ve yalnızca yaşamın derslerine karşı coşkulu bir bağlılığı gösterir. Ama belli bir açık görüşlülük basamağında, bir adamın yüreğinin kapalılığını duyduğu ve başkaldırmadan, hiçbir hak istemeden, o zamana dek yaşamı sandığı şeye, yani çırpınışına sırtını çevirdiği olabilir. Rimbaud, tek satır yazmadan gözlerini Habeşistan'da yumduysa serüven tutkusundan da, yazar vazgeçişinden de yummadı. "Bu böyledir" ve sonunda, bilincin belli bir uç noktasında, hepimizin kendi iççağrısına göre anlamaya çabaladığımızı benimsediğimiz içindir. Burada belirli bir çölün coğrafyasına girişmenin söz konusu olduğu anlaşılıyor. Ama bu benzersiz çölü burada ancak susuzluğunu hiç aldatmadan yaşayabilecekler duyabilir. İşte o zaman, yalnız o zaman, çöl kaynak sularıyla dolar.

Boboli Bahçeleri'nde, elimi uzatınca tutabileceğim yakınlıkta, kocaman, altın rengi hurmalar sarkıyor, çatlamış etlerinden koyu bir şurup sızıyordu.. Bu hafif tepeden bu sulu meyvelere, beni dünyaya uyduran gizli kardeşlikten beni elimin üstündeki portakal rengi ete yönelten açlığa, kimi insanları çileden ergiye ve yoksunluktan hazda bolluğa götüren duraksamayı kavrıyordum. Dünyada insanı birleştiren bu bağa, içinde yüreğimin işe karışabileceği ve dünyanın o zaman kendini bitirebileceği ya da yok edebileceği bir sınıra dek mutluluğunu zorla benimsetebileceği bu çifte yansımaya hayran oluyordum, şimdi de hayranım. Floransa! Avrupa'da, başkaldırımın odağında onamamın uyuduğunu duyduğum ender yerlerden biri. Gözyaşları ve güneşe batmış bu gökyüzün-

de, yeryüzüne razı olmayı ve şenliklerinin koyu alevinde yanmayı öğreniyordum. Duyuyordum... Ama hangi sözcük, hangi ölçüsüzlük, aşkla başkaldırının uyumunu nasıl kutsamalı? Yeryüzü! Tanrıların bırakıp gittiği bu büyük tapınakta, tüm putlarımın ayakları kilden.

BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR

Sunuş

Albert Camus'nün yaşamında Fransız Direniş eyleminin ne büyük bir yer tuttuğu bilinir. Almanların Fransa'ya girmelerinden ve her dediklerini kölece yerine getirecek bir kukla hükümeti işbaşına getirmelerinden sonra kimi yazarlar, şu ya da bu nedenle, ülke dışına çıkmak için yollar ararken, kimileri egemen güçlerle işbirliğine girmekte bir sakınca görmezken o, savaştan topu topu bir yıl önce geldiği Fransa'da direnişçiler arasında yer almayı seçer. Felsefe öğreniminin ve hem yazar hem oyuncu olarak yürüttüğü birtakım tiyatro denemelerinin ardından, Cezayir'de gazeteciliğe başlamıştır; İkinci Dünya Savaşı patlayıp Almanlar, Fransa'ya girdikleri zaman, aynı etkinliği Paris'te sürdürmektedir. Direniş eylemine de gazeteci olarak katılır. Kurtuluşta, dönemin en ünlü gazetelerinden *Combat*'nın başyazarıdır. 1958'de *Actuelles III* adı altında topladığı yazıların büyük çoğunluğu, onun onurlu, ödünsüz ama her zaman ölçülü direnişçi kimliğine tanıklık eder.

Ancak önemi ne olursa olsun, Direniş serüveni Camus'nün yaşamında yalnızca bir evredir; oysa yapıtındaki yeri, ilk bakışta belli olmasa bile, çok daha geniş kapsamlıdır, çok daha ilerilere ve derinlere uzanır. Bilindiği gibi, *Veba* öncelikle bu serüvenin ürünüdür. Bir yandan yazarın düşüncesinin eklemleniminde "saçma"dan "anlam"a geçişi sergilerken bir yandan da Direniş serüveninin, bir korkunç salgın görüntüsü altında yeniden canlandırılmasıdır. *Veba*'nın tanrısız bir ermişlikten söz eden ilginç kahramanları, anlamsızlığın en somut biçimde boy gösterdiği bir ortamda, bilinçli ve istemli direnişleriyle

gökyüzüyle hiçbir ilintiye girmeden insan ve toplum düzleminde kalan anlamı kurarlar. Elimizde tuttuğumuz küçük kitapsa Direniş'in bütün yoğunluğuyla yaşandığı dönemde, onun, onun aracılığıyla da insanın ve yaşamın anlamını kurma çabası olarak nitelenebilir.

Öyle ya, *Bir Alman Dosta Mektuplar*, kitap olarak ancak savaşın bitiminden birkaç yıl sonra, 1948'de yayımlanmış olmakla birlikte, Direniş eyleminin içinde oluşmuş; dolayısıyla varlığı Direniş'in varlığıyla karışmış bir yapıttır. Ama Camus'nün bütün yapıtlarında karşılaştığımız "saçma" ve "anlam" karşıtlığını burada da bulur, böylece hem yazarımızın Direniş'in içinde de bu karşıtlığın getirdiği sorunlarla uğraştığını, hem de Direniş olgusunun "saçma" ve "anlam" sorununu daha belirgin bir biçimde ele almayı sağladığını, *Başkaldıran İnsan*'da ve başka yapıtlarda ikide bir önemle vurgulanacak çözümü nerdeyse elle tutulur kıldığını görürüz.

Öyle ya daha ilk mektubun girişinde, genç Alman'ın da tıpkı Albert Camus gibi "saçma"dan, dünyanın anlamsızlığından yola çıktığını öğreniriz:

Ülkemin büyüklüğünün değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Onu başarıya götüren her şey iyidir. Ve artık hiçbir şeyin anlamı bulunmayan bir dünyada, biz genç Almanlar gibi, uluslarının yazgısına bir anlam bulma şansına erişmiş olanlar, her şeyi ona kurban etmelidir.

Ne var ki, *Sisifos Söyleni*'nde Camus'nün daha nice "saçma" ya da "uyumsuz" felsefecisinin yapmasından yakındığı mantıksal "sıçrama"yı o da yaparak anlamsızlık bilincinden bu bilincin hiç de gerektirmediği bir şeye, yüz kızartıcı bir ulusçuluk biçimine atlar. Mektubun yazarıysa bu tutuma karşı çıkar:

Öyle yollar vardır ki, bağışlanamaz. Ben ülkemi aynı zamanda adaleti de severek sevebilmek isterim.

Böylece, sekiz yıl öncesinden, *Başkaldıran İnsan*'ın başlarında kölenin bir sınırın varlığını kesinleyen "hayır"ından söz eden Camus'nün gözlemini öncelemiş, orada olduğu gibi burada da bizi "anlam"a götürecek yolu açmış olur.

Yalnızca kitabın bu ilk satırlarında değil, başka yerlerinde

de sık sık karşımıza çıkar bu konu, her çıkışında daha göz kamaştırıcı açıklık kazanır. Her iki dost da uzun zaman "bu dünyanın üstün bir nedeni bulunmadığına" inanmış, ancak "aynı ilkeden farklı aktöreler" çıkarmışlardır: Biri, mektuplarda seslenilen kişi, dünyanın nedeni (ya da anlamı) bulunmadığı inancından her şeyin eşdeğer olduğu, iyilikle kötülüğün işimize geldiği biçimde tanımlanabileceği sonucunu çıkararak "güçlülük serüveni"ni, "fetihlerin gerçekçiliği"ni seçip "tanrıların yanına" geçer ve insanı ezmeye yönelir; öteki, bir gün *Veba*'yı ve *Başkaldıran İnsan*'ı yazacak insanla özdeşleşir görünen anlatıcı, dünyanın üstün bir anlamı bulunmadığına hep inandığını kesinler ama hemen arkasından şöyle der:

> Ama onda bir şeyin anlamı bulunduğunu biliyorum. Bu da insan, çünkü anlamı bulunmasını zorunlu gören tek varlık o. Bu dünya en azından insanın gerçeğini taşıyor, bizim görevimiz de yazgının kendisine karşı ona ussal gerekçelerini vermek.

Albert Camus bir kez daha anlamsızlığın saptanmasından anlamın kesinlenmesine gelir böylece. Bu kesinlemeyi de ileride *Başkaldıran İnsan*'da yapacağı gibi, nerdeyse sürekli bir biçimde "adalet" kavramıyla, "adalet" tutkusuyla birlikte ele alır, "Ben ülkemi adaleti de severek sevebilmek isterim," tümcesinin içeriğini değişik biçimlerde yineleyip durur. Ülkesini, adaleti de severek sevebilmekse okudukça daha iyi anlarız; adaleti her şeyin üstünde tutmak, ülkesiyle bütünleşmeyi o ülkenin adalete bağlılığı koşuluna bağlamak, bunun sonucu olarak, gerekince kendi ülkesini de yargılama ve suçlama hakkından vazgeçmemektir. Kısacası, dönüp dolaşıp bağnaz ulusçuluk anlayışlarını yadsıyan, cömert bir düşünceye gelir. Bu nedenle Alman dost da hemen yapar değerlendirmesini: "Hadi canım, siz ülkenizi sevmiyorsunuz." Denilebilir ki, *Bir Alman Dosta Mektuplar* biraz da bu tür suçlamalara verilmiş bir yanıt niteliğindedir.

Albert Camus, yanıtını geliştirirken hiç kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'nın oluntularını, Fransa'nın bu savaşın hemen başında uğradığı büyük yenilgiyi, yaklaşan kurtuluşunda bağlaşlarının katkısını unutmamıştır; ama tarihsel ayrıntılara girmeden, karşıtlığı "siz" ve "biz" karşıtlığına, savaşı da öncelikle bir aktöre sorununa indirger. Bir yanda kendi ülkesinin çıkarı

söz konusu olunca her yolu yasal sayarak kendi gücünü, kendi büyüklüğünü, kendi egemenliğini kesinlemek amacıyla insanı "sakatlama"yı, insan tinini öldürmeyi seçen, böylece bir "mülk", bir kışla, bir "buğday ambarı" ya da bir "yumuşak başlı uluslar sürüsü" olarak gördüğü Avrupa'yı üzerinde milyonlarca cesedin, dumanı tüten bir yıkım alanına dönüştüren "siz" vardır, öbür yandaysa, "insan sevgisi"ni, "barışçıl yazgı düşüncesi"ni, hiçbir utkunun bir kazanç sağlayamadığına ilişkin derin inancını yenmek zorunda kaldığı için "gerçek kuşkusunun usu, dostluk kuşkusunun yüreği geçmek zorunda bıraktığı dolambaçlı yol"dan dolaşmak durumunda kaldığından, saldırıya yanıt vermekte geciken, başlangıçta yenik düşmüş gibi görünen, ama sonuçta savaşı kazanacağı kuşku götürmeyen "biz"

"Biz" ile "siz"in kapsamını Camus, "Birinci mektup"un sonunda açık bir biçimde koyar: Fransa ile Almanya, Fransız ulusu ile Alman ulusu:

Ben yanlışlarının ve zayıflıklarının ötesinde, bütün büyüklüğünü oluşturan ve halkının her zaman, seçkinlerinin de bazı bazı daha iyi tanımlamaya çabaladığı düşünceyi hiçbir zaman gözden kaçırmamış olan hayranlık verici ve direşken bir ulusun üyesiyim. Dört yıldan beri, bütün tarihin izlediği yolu baştan yürümüş olan ve yıkıntılar arasında, dingin mi dingin, güvenli mi güvenli, bir başka tarih yapmaya ve kozdan yoksun olarak girdiği bir oyunda şansını denemeye hazırlanan bir ulusun üyesiyim. Bu ülke, benim güç beğenen ve çok şey isteyen aşkımla sevilmeyi hak etti. Sizin ulusunuzsa tam tersine, yalnızca hak ettiği aşkı gördü oğullarından, kör bir aşkı. Her aşk, tutumumuzu haklı çıkarmaz. Sizi yıkan da bu işte. Siz daha en büyük utkularınızda yeniktiniz, ilerleyen bozgunda ne yapacaksınız?

Camus'yü ve Fransa'yı ne denli seversek sevelim, burada ister istemez birtakım sorular takılır usumuza. Her zaman ölçülülüğü savunmuş olan yazarımız, Fransız ulusunu böyle ayrıcalıklı bir yere getirirken ne ölçüde haklıdır? Fransız ulusu hep insansal değerlerin savunucusu mu olmuştur? Hiç kuşkusuz tartışmaya açık konular bunlar. Temel insansal değerlerin yaşam pahasına savunulması ulusal düzlemde de çoğunlukla Başkaldıran İnsan'ın "Hayır!" diyen kölesinin başlattığı biçimde başlar belki, belki eyleme geçmekte çabuk ya da ağır dav-

randığımız zamanlar vardır. Örneğin Camus'nün *Combat*'da yazılarını yayımladığı bir başka Fransız yazarı Georges Bernanos, Fransa'nın Avrupa'da gittikçe güçlenen faşizme karşı koymakta gecikmekte olduğunu Almanların Fransa'ya girmesinden çok önce, sık sık vurgulamıştır. Şu var ki, elimizdeki mektuplar birer savaş yazısıdır, "kör bir savaşı biraz olsun aydınlatmak" ve kendi savaşımını daha anlaşılır ve onu "daha etkin" kılmak için yazılmışlardır; Camus'nün uzun ayrıntılara girmesi beklenemez ama, yeri geldikçe bu konularda da çok güzel aydınlatır bizi. Örneğin birinci mektupta şöyle der:

Hayır, sevdiğimiz şeyde "adil" olmayanı göstermek sevmemekse, sevilen varlığın kendisi konusunda taşıdığımız en güzel imgeye denk olmasını istemek sevmemekse ben de ülkemi sevmiyordum.

Ve ikinci mektupta çok güzel belirtir bunu:

Halkımız içsavaşı, inatçı ve ortak çarpışmayı, yorumsuz özveriyi seçti. Kendi kendine verdiği savaş bu, budala ya da korkak hükümetlerden almadığı, içinde kendini yeniden bulduğu ve kendi kendisi konusunda vardığı belirli bir görüş uğruna çarpışmakta olduğu savaş. Ama kendine verdiği bu lüks, korkunç pahaya mal oluyor. Burada da bu halk sizin halkınızdan daha üstün. Çünkü ölenler oğullarının en iyileri.

Ayrıca kitabın İtalyanca baskısının önsözünde Camus, Fransız ve Alman ulusları arasında yer yer kurmuş olduğu fazla keskin karşıtlığı düzeltmek ister. Bu mektupların, savaşın içinde, koşulların getirdiği yazılar olduklarını, dolayısıyla bir haksızlık havası taşıyabileceklerini, savaş sonunda yenik Almanya üzerine yazılacak bir yazının daha değişik bir dil kullanmayı gerektireceğini vurguladıktan sonra, sonra şöyle der:

> Bu mektupların yazarı "siz" dediği zaman, "siz Almanlar" demek istemez, "siz Naziler" demek ister. "Biz" dediği zaman da bu "biz", "biz Fransızlar" anlamına gelmez her zaman, "biz özgür Avrupalılar" anlamına gelir. Karşı karşıya getirdiğim iki tutumdur bunlar, iki ulus değil.

Hiç kuşkusuz sonradan getirilmiş bir açıklamadır bu, ama Camus'nün bu kitapta her şeyden önce "iki tutumu" karşı karşıya getirdiği ve gözlemlerini daha çok bu iki tutum üzerinde geliştirdiği de doğrudur: biri "olan" (ve bugün de Avrupa'da ya da başka yerlerde sürdüğüne tanık olduğumuz) tutum, Nazi Almanyası'nın kendinden başkasına yaşama ve düşünme hakkı tanımayan tutumu, öteki "olması gereken" insansal değerleri hiçbir zaman gözden uzak tutmayan, dolayısıyla başkasının özgürlük ve mutluluk hakkına her zaman saygı duyan, bu haklar uğruna öldürmek zorunda kaldığı zaman da bunun geçici olduğunu bilen insanların tutumu, Camus'nün burada öncelikle Fransızlara mal ettiği tutum.

Bir Alman Dosta Mektuplar'ın değerini her şeyden çok bu iki karşıt tutum üzerinde geliştirilen gözlemler oluşturur.

TAHSİN YÜCEL

Yayıncının notu

Bu mektupların birincisi, 1943'te *Revue Libre*'in ikinci sayısında; ikincisi 1944 başında, *Cahiers de Libération*'un üçüncü sayısında yayımlandı. Öbür ikisi, *Revue Libre* için yazıldı; ancak Kurtuluş'a dek yayımlanamadı. Üçüncüsü, 1945 başında, haftalık *Libertés* dergisince yayımlandı.

René Leynaud için

"Kişi bir uca varmakla göstermez büyüklüğünü,
her ikisine birden dokunmakla gösterir."

PASCAL

İtalyanca basıma önsöz

Bir Alman Dosta Mektuplar, Kurtuluş'tan sonra, Fransa'da, çok az sayıda yayımlandı, hiçbir zaman da yeniden yayımlanmadı. Aşağıda belirteceğim nedenler dolayısıyla yabancı ülkelerde yayımlanmasına her zaman karşı çıktım.

Fransız toprağı dışında ilk kez yayımlanıyor; buna karar vermem için de ülkelerimizi ayıran anlamsız sınırın günün birinde kaldırılmasına karınca kararınca katkıda bulunma isteğimin araya girmesi gerekti.

Ama bu sayfaların yeniden basılmasına, onların ne olduğunu söylemeden izin veremem. Bu sayfalar kaçak olarak yazılıp yayımlandı. İçinde bulunduğumuz kör kavgayı biraz olsun aydınlatmak ve böylece, bu kavgayı daha etkin kılmak amacını güdüyordu. Durumların getirdiği yazılar bunlar, bu nedenle bir haksızlık havası taşıyabilirler. Gerçekten de, yenik Almanya üzerine yazacak olsaydık, biraz daha farklı bir dil kullanmamız gerekirdi. Ama ben yalnızca bir yanlış anlamayı önlemek istiyorum. Bu mektupların yazarı "siz" dediği zaman, "siz Almanlar" demek istemez, "siz Naziler" demek ister. "Biz" dediği zaman da bu "biz", "biz Fransızlar" anlamına gelmez her zaman, "biz özgür Avrupalılar" anlamına gelir. Karşı karşıya getirdiğim iki tutumdur bunlar, iki ulus değildir, bu iki ulus, tarihin belirli bir döneminde, iki düşman tutumu somutlaştırmış bile olsa. Kendi malım olmayan bir sözü yeniden kullanmam gerekirse, ben ülkemi ulusçu olamayacak kadar fazla seviyorum. Biliyorum ki, Fransa da İtalya da daha geniş bir topluma açılmakla hiçbir şey yitirmez. Ama şimdilik bunlardan çok

uzağız ve Avrupa hâlâ parçalanmış durumda. İşte bunun için bir Fransız yazarın tek bir ulusun düşmanı olabileceği sanısının uyanmasına yol açacak olsam utanç duyardım. Ben yalnızca cellatlardan nefret ederim. *Bir Alman Dosta Mektuplar*'ı bu açıdan, yani şiddete karşı savaşın bir belgesi olarak okumak isteyecek her okur, şimdi onun tek sözcüğünü bile yadsımadığımı söyleyebilmemi doğal bulacaktır.

BİRİNCİ MEKTUP

"Ülkemin büyüklüğünün değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Onu başarıya götüren her şey iyidir. Ve artık hiçbir şeyin anlamı bulunmayan bir dünyada, biz genç Almanlar gibi uluslarının yazgısına bir anlam bulma şansına erişmiş olanlar, her şeyi ona kurban etmelidir," diyordunuz bana. O zamanlar sizi severdim ama, daha o zamandan, burada ayrılırdım sizden. Ben de size, "Hayır, her şeyi izlediğimiz amaca bağlamak gerektiğine inanamam. Öyle yollar vardır ki bağışlanamaz. Ben ülkemi aynı zamanda adaleti de severek sevebilmek isterim. Büyük olsun da ne tür bir büyüklük olursa olsun, kanla ve yalanla da olsa büyük olsun istemem. Adaleti de yaşatarak yaşatmak isterim onu," diyordum. "Hadi canım, siz ülkenizi sevmiyorsunuz," demiştiniz bana.

Beş yıl geçti bunun üzerinden, o gün bugün ayrıyız, inanın, bu uzun (sizin içinse, öyle kısa, öyle hızlı) yıllarda, tek gün geçmedi ki tümceniz usuma gelmesin. "Siz ülkenizi sevmiyorsunuz!" Bugün bu sözcükleri düşündüğüm zaman, gırtlağımda bir yerler tıkanıyor. Hayır, sevdiğimiz şeyde "adil" olmayanı göstermek sevmemekse, sevilen varlığın kendisi konusunda taşıdığımız en güzel imgeye denk olmasını istemek sevmemekse, ben ülkemi sevmiyordum. Beş yıl geçti bunun üzerinden,

Fransa'da birçok insan benim gibi düşünüyordu. Gene de içlerinden kimileri Alman yazgısının on iki küçük, kara gözüyle karşı karşıya geldi. Size göre ülkesini sevmeyen bu insanlar, ülkeleri için, yaşamınızı uğrunda yüz kez vermeniz olanaklı bile olsa sizin kendi ülkeniz için yapabileceğinizden daha fazlasını yaptılar. Çünkü onların önce kendi kendilerini yenmeleri gerekti, kahramanlıkları da burada. Ama ben burada iki tür büyüklükten ve bir çelişkiden söz ediyorum, bu çelişki üzerinde sizi aydınlatmak durumundayım.

Buna olanak var mı yok mu, yakında göreceğiz. Ama, o zaman, dostluğumuz bitmiş olacak, uğradığınız bozgunla dopdolu olacak ve eski utkunuzdan utanç duymayacaksınız; tersine, bütün ezilmiş güçlerinizle ona üzüleceksiniz. Bugün, düşüncede hâlâ yanınızdayım – düşmanınızım, doğru ama burada size düşüncemi olduğu gibi söylediğime göre, hâlâ biraz dostunuz sayılırım. Yarın, bu iş bitmiş olacak. Utkunuzun üzerinden yonga bile koparamadığını yenilginiz bitirecek. Ama, hiç değilse acı ilgisizlik deneyimini geçirmemizden önce, benim ülkemin yazgısında barışın da savaşın da size görüp tanımayı öğretemediği şey konusunda açık bir görüş bırakmak istiyorum sizde.

Bizi ne tür bir büyüklük eyleme geçiriyor, hemen bunu söylemek istiyorum size. Bu da bizim alkışladığımız ama sizin cesaretinizle bir ilgisi bulunmayan cesaretin hangi cesaret olduğunu söylemekle aynı şey. Öyle ya, insan buna ta başından beri hazırlanıyorsa koşuyu düşünceden daha doğal buluyorsa, ateşe koşmasını bilmek pek de önemli bir şey değil. Buna karşılık, kinin ve şiddetin özlerinde boş şeyler olduklarını kesinlikle bilirken işkenceye ve ölüme doğru ilerlemek çok şeydir. Savaşı küçümseyerek savaşmak, mutluluk sevgisini korurken her şeyi yitirmeyi benimsemek, bir üstün uygarlık dü-

şüncesiyle yıkılışa koşmak çok şeydir. İşte burada sizden daha fazlasını yapıyoruz; çünkü kendimizden vereceğimiz şeyler var. Yüreğinizde olsun, kafanızda olsun, sizin hiçbir şeyi yenmeniz gerekmedi. Bizim iki düşmanımız vardı, silahla utkuya ulaşmak bize yetmiyordu, size yetiyordu, çünkü sizin dizginlemek zorunda olduğunuz hiçbir şey yoktu.

Bizim dizginlememiz gereken çok şey vardı, her şeyden önce de size benzeme sapıncını, o sürekli sapıncı dizginlememiz gerekiyordu belki. Çünkü bizde de içgüdüye, usu küçümsemeye, etkinlik tapkısına kapılıp giden bir şey var her zaman. Büyük erdemlerimiz bizi bıktırıyor sonunda. Us bize utanç veriyor ve bazı bazı gerçeğin hiç çaba gerektirmediği bir mutlu barbarlık düşlüyoruz. Ama bu noktada, iyileşmek kolay: İşte siz varsınız önümüzde, bize imgelemin ne olduğunu gösteriyorsunuz, biz de doğrulup kalkıyoruz. Tarihsel bir yazgıcılığa inansaydım, yanımızda, us yoksulları olarak, biz doğru yolu bulalım diye durduğunuzu düşünürdüm. O zaman usa yeniden doğarız, daha bir rahat ederiz içinde.

Ama bizim şu kahramanlığa yönelik kuşkumuzu da yenmemiz gerekiyordu. Biliyorum, siz bizim kahramanlığa yabancı olduğumuza inanıyorsunuz. Yanılıyorsunuz. Yalnız, biz kahramanlığı hem uygularız, hem de ondan sakınırız. Kahramanlığı uygularız; çünkü bin yıllık tarih, soylu olan ne varsa hepsini öğretti. Kahramanlıktan sakınırız; çünkü bin yıllık us bize doğallık sanatını ve doğallığın iyiliklerini öğretti. Sizin karşınıza çıkmak için uzaktan gelmemiz gerekti. İşte bunun için bütün Avrupa'ya göre geç kaldık, biz gerçeği bulalım diye uğraşırken Avrupa gerekir gerekmez yalana atılmıştı. İşte bu nedenle bozgunla başladık, siz bizim üzerimize atılırken biz yüreklerimizde adaletin bizden yana olup olmadığını araştırmaya dalmıştık.

İnsan sevgimizi, barışçıl yazgı düşüncemizi, insanın her türlü sakatlanmasının dönüşsüz olmasına karşılık, hiçbir utkunun bir kazanç sağlayamadığına ilişkin derin inancımızı yenmek zorunda kaldık. Aynı zamanda hem bilgimizden, hem umudumuzdan, hem sevme nedenlerimizden hem de her türlü savaşa duyduğumuz kinden vazgeçmek zorunda kaldık. Kısaca söylemek gerekirse, dostluk tutkumuzu susturmak zorunda kaldık. Benden, yani bir zamanlar elini sıkmaktan hoşlandığınız birinden geldiğine göre, bu sözümü anlayacağınızı sanırım.

Şimdi bu dediğim oldu. Uzun bir dolambaçlı yoldan dolaşmak zorunda kaldık, çok geciktik. Gerçek kuşkusunun usu, dostluk kuşkusunun yüreği geçmek zorunda bıraktığı dolambaçlı yol bu. Adaleti koruyan, gerçeği kendi kendilerini sorgulayanların yanına yerleştiren dolambaçlı yol. Söylemek bile fazla, çok pahalı ödedik bunu. Alçalışlarla ve sususlarla ödedik; acılarla, tutsaklıklarla, idam sabahlarıyla, bırakışlarla, ayrılışlarla, günlük açlıklarla, bir deri bir kemik kalmış çocuklarla, hepsinden çok da zorunlu tövbelerle ödedik. Ama bu da düzenin bir parçasıydı. İnsanları öldürmeye hakkımız olup olmadığını, bu dünyanın korkunç düşkünlüğünü artırıp artıramayacağımızı görmemiz için bütün bu zamanı geçirmemiz gerekti. İşte bugün bizlere, biz Fransızlara, bu savaşa ellerimiz temiz –kurbanların ve inanmışların temizliğiyle temiz– girdiğimizi ve ellerimiz temiz –ama bu kez adaletsizliğe ve kendi kendimize karşı kazanılmış büyük bir utkunun temizliğiyle temiz– çıkacağımızı düşünme hakkını veren de bu yitirilmiş ve yeniden kazanılmış zaman, bu benimsenmiş ve aşılmış bozgun, bu kanla ödenmiş kuşkular.

Çünkü savaşı biz kazanacağız, bundan hiç kuşkunuz olmasın. Ama bu bozgun yardımıyla, bize nedenlerimizi buldurtan bu uzun yol, haksızlığını sezdiğimiz ve içerdi-

ği dersi aldığımız bu acı yardımıyla yeneceğiz. Onlardan her türlü utkunun gizini öğrendik, günün birinde bu gizi yitirmezsek, kesin utkuya da ulaşacağız. Bazı bazı düşündüğümüzün tersine, tinin kılıca karşı hiçbir şey yapamadığını, ama kılıçla birleşmiş tinin kendi başına çekilmiş kılıcı her zaman yendiğini öğrendik. İşte şimdi bu nedenle, tinin bizimle olduğuna iyice inandıktan sonra, kılıcı benimsedik. Bunun için insanların öldüğünü ve ölmeyi göze aldığını görmemiz gerekti; bir Fransız işçisinin giyotine doğru ilerlerken zindanın koridorlarında her kapıda arkadaşlarını gözüpekliklerini göstermeye çağırarak yaptığı sabah gezisi gerekti. Kısacası, tine sarılmamız için tenimizin işkenceden geçmesi gerekti. Kişinin en iyi sahip olduğu şey, karşılığını ödediği şeydir. Biz çok pahalı ödedik, daha da ödeyeceğiz. Ama kesin inançlarımız var, nedenlerimiz var, adaletimiz var: Sizin bozguna uğramanız kaçılmaz bir şey.

Gerçeğin kendi başına bir güç olabileceğine hiçbir zaman inanmadım. Ama eşit bir güç gösterince gerçeğin yalanı yendiğini bilmek bile az şey değil. Biz bu zor dengeye ulaştık işte. Bugün bu ayrıma dayanarak savaşıyoruz. Hatta size tam da ayrımlar için savaştığımızı söylemek geliyor içimden, ama insanın önemini taşıyan ayrımlar için. Özveriyi gizemcilikten, yürekliliği şiddetten, gücü acımasızlıktan ayıran ayrım için, yanlışı doğrudan ve umduğumuz insanı sizin büyük saygı gösterdiğiniz korkak tanrılardan ayıran şu daha ufak ayrım için savaşıyoruz.

İşte, kavganın yukarısından değil, kavganın içinden, bunu söylemek istiyordum size. İşte hâlâ yakamı bırakmayan o "siz ülkenizi sevmiyorsunuz"a bu yanıtı vermek istiyordum. Ama sizinle açık konuşacağım. Öyle sanıyorum ki, Fransa gücünü ve yetkesini uzun zaman için yitirdi, her ekin için zorunlu saygınlık payını yeniden bulması için uzun süre umutsuz bir sabır, dikkatli bir başkaldırı

ortaya koyması gerekecek. Ama ben onun bütün bunları temiz nedenlerle yitirdiğine inanıyorum. Bu nedenle de umudumu yitirmiyorum. İşte mektubumun bütün anlamı. Beş yıl önce, ülkesi karşısında çok kararsız olduğu için acıdığınız bu adam, bugün size, size, Avrupa'da ve dünyada bizim yaşımızda olan herkese seslenmek isteyen kişinin ta kendisi: "Ben, yanlışlarının ve zayıflıklarının ötesinde, bütün büyüklüğünü oluşturan ve halkının her zaman, seçkinlerinin de bazı bazı daha iyi tanımlamaya çabaladığı düşünceyi hiçbir zaman gözden kaçırmamış olan hayranlık verici ve direşken bir ulusun üyesiyim. Dört yıldan beri tüm tarihinin izlediği yolu baştan yürümüş olan ve yıkıntılar arasında, dingin mi dingin, güvenli mi güvenli, bir başka tarih yapmaya ve kozdan yoksun olarak girdiği bir oyunda şansını denemeye hazırlanan bir ulusun üyesiyim. Bu ülke benim güç beğenen ve çok şey isteyen aşkımla sevilmeyi hak etti. Sizin ulusunuzsa tam tersine, yalnızca hak ettiği aşkı gördü oğullarından, kör bir aşkı. Her aşk tutumumuzu haklı çıkarmaz. Sizi yıkan da bu işte. Siz daha en büyük utkularınızda yeniktiniz, gelmekte olan bozgunda ne yapacaksınız?"

Temmuz 1943

İKİNCİ MEKTUP

Size daha önce de yazdım, hem de bir inanç titremiyle yazdım. Beş yıllık ayrılığın üzerinden, en güçlünün neden biz olduğumuzu söyledim; nedenlerimizi aradığımız şu dolambaçlı yol, hak kaygımızın bizi içine düşürdüğü gecikme nedeniyle, sevdiğimiz her şeyi uzlaştırma çılgınlığımız nedeniyle. Ama yeniden dönülmeye değecek bir konu bu. Daha önce de söyledim size, bu dolambaçlı yol bize pahalıya mal oldu. Adaletsizliği göze almaktansa, düzensizliği yeğledik. Ama, aynı zamanda gücümüzü de bu dolambaçlı yol oluşturuyor bugün, utkuya onunla ulaşıyoruz.

Evet, bütün bunları söyledim size, bir inanç titremiyle, hiçbir şeyi çizmeden, kalemime geldiği gibi. Bir de bunu düşünmeye zaman bulmuş olduğum için. Düşünüm gecede olur. Üç yıldan beri, kentlerimizin ve yüreklerimizin üstünde sizin indirdiğiniz bir gece var. Üç yıldan beri, karanlıklarda bir düşünceyi izliyoruz, işte bugün bu düşünce karşınıza silahlarla çıkıyor. Öyle ya, bugün ulaştığımız kesinlik her şeyin karşılığını bulduğu ve aydınlandığı, usun gözüpekliğe, "Evet," dediği kesinlik. Ve sanırım, usun böylesine uzaklardan geldiğini ve birdenbire tarihe döndüğünü görmek de sizi şaşırttı: Benimle konuşurken usu çok hafife alıyordunuz. İşte burada size dönmek istiyorum.

Daha ileride söyleyeceğim size, yüreğin kesinliği hemen de sevincini oluşturmaz. Bu kadarı bile size bütün yazdıklarımın anlamını şimdiden veriyor. Ama daha önce size, anınıza ve dostluğumuza borcumu ödemek istiyorum. Henüz bunu yapabilecek durumdayken sonuna yaklaşmış bir dostluk için yapılabilecek tek şeyi yapmak, ona açıklık getirmek istiyorum. Zaman zaman suratıma çarptığınız ve anısı hiç içimden çıkmayan o "Siz ülkenizi sevmiyorsunuz," sözünü daha önce yanıtlamıştım. Bugün yalnızca sizin akıl sözcüğü karşısındaki sinirli gülümsemenizi yanıtlamak istiyorum. "Fransa bütün akıllı kişilerinde kendi kendini yadsıyor," demiştiniz bana. "Aydınlarınızın kimi umutsuzluğu, kimi de olmayacak bir gerçeği ülkesine yeğ tutuyor. Bize gelince, biz Almanya'yı gerçeğin ilerisine, umutsuzluğun ötesine yerleştiriyoruz." Görünüşe bakılırsa, doğruydu. Ama daha önce de söyledim size, biz bazı bazı adaleti ülkemize yeğ tutar gibi görünüyorsak yalnızca ülkemizi adalet içinde sevmek istediğimiz içindi, tıpkı onu gerçeklik ve umut içinde sevmek istediğimiz gibi. İşte burada sizlerden ayrılıyorduk, bizim koşullarımız vardı. Sizler ulusunuzun gücüne hizmet etmekle yetiniyordunuz, bizlerse ülkemize gerçeğini vermeyi düşlüyorduk. Sizler gerçeklik politikasına hizmet etmeyi yeterli buluyordunuz, bizse, en kötü yanılgılarımız içinde bile, bulanık bir biçimde bir onur politikasını sürdürüyorduk, bugün bu politikayı yeniden buluyoruz. "Biz" derken yöneticilerimizi söylemiyorum. Ama yönetici nedir ki!

Burada gülümsemeniz gözlerimin önüne geliyor gene. Siz her zaman sözcüklerden sakındınız. Ben de öyle, ama ben kendi kendimden daha da fazla sakınırdım. Siz beni daha önce kendiniz girdiğiniz ve aklın akıldan utandığı bu yola sokmaya çalışıyordunuz. Ben de daha o zamandan, sizi izlemeye yanaşmıyordum. Ama bugün yanıtlarım daha güvenli olabilir. "Gerçek nedir?"

diyordunuz. Orası öyle, ama hiç değilse yalanın ne olduğunu biliyoruz: Onu bize siz öğrettiniz. Tin nedir? Karşıtını biliyoruz, karşıtı kıya[1]. İnsan nedir? Ama burada sizi durduruyorum, çünkü insanı biliyoruz. İnsan, zorbaları ve tanrıları sonunda her zaman başından atan güçtür. Açık gerçeğin gücüdür. Korumak durumunda olduğumuz insan gerçeğidir ve şimdi inancımız onun yazgısıyla ülkemizin yazgısının birbirine bağlı olmasından geliyor. Hiçbir şeyin anlamı olmasaydı, siz doğruya varmış olacaktınız. Ama içinde anlam saklayan bir şey var.

Ne denli yinelesem az, burada sizden ayrılıyoruz. Bizim ülkemiz konusundaki düşüncemiz onu kendi yerine, başka büyüklükler ortasına, dostluk, insan, mutluluk, adalet isteğimiz ortasına koyacak bir düşünce. Bu bizi ona karşı sert olmaya yöneltmekteydi. Ama, uzatmadan söyleyeyim, haklı olan bizdik. Ona köleler vermedik, onun uğruna hiçbir şeyi alçaltmadık. Her şeyi açıklıkla görmeyi sabırla bekledik, sonra da düşkünlük ve acı içinde, sevdiğimiz her şey için aynı zamanda savaşabilme sevincine eriştik. Sizse, tam tersine, insanın bütün o yurdun malı olmayan yanıyla savaşıyorsunuz. Özverileriniz erimsiz, çünkü basamaklandırma düzeniniz yanlış; çünkü değerleriniz yerli yerinde değil. Sizde ihanete uğramış olan yalnızca yürek değil. Akıl da öcünü alıyor. İstediği ücreti ödemediniz ona, açık görüşlülüğe büyük bedelini vermediniz. Bozgunun dibinden size, sizi yıkan şeyin bu olduğunu söyleyebilirim.

İzin verin de şunu anlatayım size: Fransa'da bir yerlerde, bir sabah erkenden, bildiğim bir hapisaneden, silahlı askerlerin yönetiminde bir kamyon, on bir Fransız'ı, mezarlığa götürüyordu, orada kurşunlayacaktınız onları.

1. Adam öldürme. (Y.N.)

Bu on bir kişi içinde, beş-altısı gerçekten buna neden olan bir şey yapmıştı: bir bildiri, birkaç buluşma, hepsinden çok da yadsıma. Bunlar kamyonun içinde kımıltısızdır, korku çökmüştür içlerine ama, deyim yerindeyse sıradan bir korku, bilinmediğin karşısında her insanın gırtlağına yapışan bir korku, gözüpekliğin sineye çektiği bir korku. Ötekiler hiçbir şey yapmamıştır. Ve yanlışlıkla ölmek ya da belirli bir umursamazlığın kurbanı olmak, bu saati onlar için daha bir zorlaştırır. Aralarında on altı yaşında bir çocuk vardır. Bizim delikanlılarımızın yüzünü bilirsiniz, sözünü bile etmiyorum. O korkunun pençesindedir, hiç utanç duymadan bırakır kendini korkuya. O horgörü dolu gülümsemenizi takınmayın, dişleri takırdar. Ama yanına bir papaz koymuşunuz, görevi bu insanlar için beklenen korkunç saati biraz olsun hafifletmektir. Öyle sanıyorum ki, az sonra öldürülecek bir insan için gelecek yaşamdan söz etmek hiçbir işe yaramaz. Ortak çukurun her şeyi bitirmediğine inanmak fazlasıyla zordur: Tutuklular, kamyonlarında dilsizdir. Papaz, köşesine büzülüp oturmuş çocuğa dönmüştür. O kendisini daha iyi anlayacaktır. Çocuk yanıt verir; bu sese dört elle sarılır, umut geri döner. Korkuların en dilsizi içinde bile, bazı bazı bir insanın konuşması yeter, belki de her şeyi yoluna koyacaktır. "Ben hiçbir şey yapmadım," der çocuk. "Evet, ama artık sorun bu değil," der papaz. "İyi ölmeye hazırlanmak gerek." "Söylediğimi anlamamaları olacak şey değil." "Ben senin dostunum, belki de anlıyorum seni. Ama artık çok geç. Ben senin yanında olacağım, Tanrı da senin yanında olacak." Çocuk başını çevirmiştir. Papaz Tanrı'dan söz eder. Çocuk Tanrı'ya inanmakta mıdır? Evet, inanmaktadır. Öyleyse kendisini bekleyen barışın yanında hiçbir şeyin önemi olamaz. Ama çocuğu korkutan da bu barıştır işte. "Ben senin dostunum," diye yineler papaz.

Ötekiler susmaktadır. Onları da düşünmek gerekir.

Papaz onların oluşturduğu sessiz kitleye yaklaşır, bir an için çocuğa sırtını döner. Kamyon çiyle ıslanmış yolun üstünde hafif bir yutma gürültüsüyle usul usul gitmektedir. Bu külrengi saat, insanların sabah kokusu, gözle görmeden, arabalara koşulmuş hayvanların gürültüsünden, bir kuşun çığlığından sezilen kır. Çocuk araba örtüsüne sokulur, örtü biraz açılır. Örtüyle karoseri arasında daracık bir geçit bulunduğunu görür. İstese atlayabilir. Öteki sırtını dönmüştür, önde de askerler sabahın karanlığında birbirlerini tanımaya çalışmaktadır. Düşünmez, örtüyü söker, açıklığa kayıp atlar. Düşüşü zar zor duyulur, yolun üstünde hızlı ayak sesleri, sonra hiçbir şey. Şimdi tarla ve bahçelerdedir, onlar da kaçışın gürültüsünü azaltmaktadır. Sonra örtünün şakırtısı, kamyona dolan ıslak ve sert sabah havası papazın ve yargılıların başlarını çevirmesine neden olmuştur. Bir saniye, papaz sessizce kendisine bakan bu adamları süzer. Tanrı adamının cellatların yanında mı, yoksa iççağrısına uygun olarak, kurbanların yanında mı olduğuna karar vermek zorunda kaldığı saniye. Ama kendisini arkadaşlarından ayıran bölmeye vurmuştur bile. *Achtung*! Uyarı yapılmıştır. İki asker kamyonun içine atlar ve tutukluları etkisiz durumda tutar. İkisi aşağıya atlayıp tarlalar arasında koşmaya başlar. Papaz, kamyonun birkaç adım ötesinde, asfaltın üzerine dikilir, sisler arasından onları izlemeye çalışır. Kamyonda, adamlar yalnızca bu avın gürültülerini dinlerler, boğuk ünlemler, bir silah sesi, sessizlik, sonra gittikçe yaklaşan sesler, en sonunda da boğuk ayak sesleri. Çocuk geri getirilmiştir. Vurulmamıştır, ama bu düşman sisin içinde çevrilince birden cesaretini yitirmiş, kendini bırakmış, durmuştur. Getirilmekten çok, gardiyanlarınca taşınmıştır. Birazcık dövmüşlerdir, çok değil. En önemlisi bundan sonra olacaktır daha. Ne din adamına bakar ne başka birine. Papaz sürücünün yanına oturmuştur. Kam-

yonun içinde silahlı bir asker almıştır onun yerini. Çocuk kamyonun bir köşesine atılmıştır, ağlamaz. Örtüyle döşemenin arasından yolun akışına bakmaktadır yeniden, gün ağarmaktadır.

Sizi bilirim, gerisini rahatlıkla gözlerinizin önüne getirebilirsiniz. Ama bu öyküyü bana kimin anlattığını bilmelisiniz. Bir Fransız papaz. "Bu adam adına utanıyorum, tek bir Fransız papazın Tanrısını kıyanın hizmetine vermeye yanaşmayacağını düşündüğüm için mutluyum," demişti bana. Söylediği doğruydu. Yalnız, o din adamı sizin gibi düşünüyordu. İnancına varıncaya dek ülkesinin hizmetine vermeyi doğal bulmadığı hiçbir şey yoktu. Sizin ülkenizde tanrılar bile silah altına alındı. Onlar da sizinle, ama, söylediğiniz gibi, zorla. Artık hiçbir şeyi ayırmıyorsunuz, artık yalnızca bir atılışsınız. Ve şimdi yalnızca kör öfkenin kaynaklarıyla savaşıyorsunuz, düşüncelerin düzeninden çok, silahlara ve patlamalara kulak veriyor, her şeyi karıştırmakta, değişmez düşüncenizi izlemekte dayatıyorsunuz. Bizse, akıldan ve duralamalarından yola çıktık. Öfkenin karşısında, yeterince güçlü değildik. Ama şimdi dönemeç aşıldı. Akla öfkeyi de eklememiz için bir çocuğun ölmesi yetti, bundan böyle bire karşı ikiyiz. Size öfkeden söz etmek istiyorum.

Unutmayın. Üstlerinizden birinin birdenbire patlaması karşısında şaşırdığım zaman, "Bu da iyidir. Ama siz anlamıyorsunuz. Fransızların bir erdemi eksik, öfke erdemi," demiştiniz bana. Hayır, öyle değil, ama Fransızlar erdemler konusunda biraz güçbeğenir davranırlar. Ancak gerektiği zaman üstlenirler onları. Bu da öfkelerine etkisini yeni yeni duymaya başladığınız sessizlik ve gücü verir. Ben de sizinle sonunda bu öfkeyle, bildiğim tek öfke türüyle, konuşacağım.

Çünkü söyledim size, inan yüreğin sevinci değildir. Bu uzun dönemeç boyunca ne yitirdiğimizi biliyoruz,

kendi kendimizle uzlaşmış olarak savaşmanın bu buruk sevincine ödediğimiz pahayı biliyoruz. Düzeltilmez olanı keskin bir biçimde duyumsadığımız için savaşımız güven kadar da acılık içeriyor. Savaş bizim isteğimizi karşılamıyordu. Nedenlerimiz hazır değildi. Halkımız içsavaşı, inatçı ve ortak çarpışmayı, yorumsuz özveriyi seçti. Kendi kendine verdiği savaş bu, budala ya da korkak hükümetlerden almadığı, içinde kendini yeniden bulduğu ve kendi kendisi konusunda vardığı belirli bir görüş uğruna çarpışmakta olduğu savaş. Ama kendine verdiği bu lüks, korkunç pahaya mal oluyor. Burada da bu halk sizin halkınızdan daha üstün. Çünkü ölenler oğullarının en iyileri: işte en acı düşüncem. Savaşın acı alayında acı alayın kazancı vardır. Ölüm az çok her yana ve gelişigüzel indirir yumruğunu. Yürüttüğümüz savaşta, yiğitlik kendi kendini görevlendiriyor, her gün en arı tinimizi kurşuna dizmektesiniz. Çünkü bönlüğünüz önbiliden de yoksun değil. Neyi seçmek gerektiğini hiçbir zaman bilemediniz, ama neyi yıkmak gerektiğini biliyorsunuz. Bizler, biz tinin savunucuları olduklarını söyleyenlerse, kendisini ezen güç yeterli olduğu zaman tinin ölebileceğini biliyoruz. Ama biz başka bir güce inanıyoruz. Bazı bazı kurşunlarla delik deşik ettiğiniz şu şimdiden bu dünyaya arkasını dönmüş sessiz yüzlerde, gerçeğimizin yüzünü tanınmaz duruma getirdiğinizi sanıyorsunuz. Ama Fransa'nın zamanla savaşmasını sağlayan inadı hesaba katmıyorsunuz. En zor saatlerde bu umut kırıcı umut, ayakta tutuyor bizi: Arkadaşlarımız cellatlardan daha sabırlı, kurşunlardan daha kalabalık olacak. Görüyorsunuz ya, Fransızlar da kızabilir.

Aralık 1943

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Buraya dek size ülkemden söz ettim; başlangıçta, buna bakarak dilimin değiştiğini düşünmüş olabilirsiniz. Gerçekte, hiç mi hiç değişmemişti. Aynı sözcüklere aynı anlamı vermiyorduk da ondan böyle geliyordu size, artık aynı dili konuşmuyoruz.

Sözcükler yol açtıkları eylem ya da özverilerin rengine bürünür her zaman. Böylece yurt sözcüğü sizde kanlı ve kör yansımalar kazanıyor, beni her zaman için yabancı kılıyor kendisine; oysa biz aynı sözcüğe yiğitliğin daha zor olduğu, ama insanın en azından aradığını bulduğu bir usun alevini kattık. Kısacası, anladınız, benim dilim gerçekten hiç değişmedi. Benim sizinle 1939'dan önce konuştuğum dil, bugün de konuşmakta olduğum dil.

Şimdi yapacağım açıklama bunu size daha iyi kanıtlayacak kuşkusuz. Biz, inatla, sessiz sessiz, yalnızca ülkemize hizmet ettiğimiz bütün bu zaman boyunca, bir düşünceyle bir umudu hiçbir zaman gözden kaçırmadık, her zaman içimizdeydiler, aynı zamanda Avrupa'nın da düşüncesi ve umuduydular. Doğrudur, beş yıldır bunlardan hiç söz etmedik. Ama siz bunları fazla yüksek sesle konuşuyordunuz da ondan. Burada da aynı dili konuşmuyorduk, bizim Avrupa'mız sizin Avrupa'nız değil.

Ama, bizim Avrupa'mızın nasıl bir Avrupa olduğu-

nu söylemeden önce, en azından sizinle savaşma nedenlerimiz (bu nedenler sizi yenme nedenlerimizle aynı) arasında, belki de yalnızca ülkemizde sakatlanmış, en canlı tenimizde yaralanmış olmakla kalmayıp en güzel imgelerimizden de yoksun bırakılmış olma bilincimizden daha derin bir neden bulunmadığını kesinlemek istiyorum size. Siz dünyaya bu imgelerin iğrenç ve gülünç bir değişkesini sundunuz. İnsana en çok acı veren şey, sevdiğinin tanınmaz bir kılığa sokulduğunu görmektir. Ve en iyilerimizden alıp da kendi seçtiğiniz, başkaldırtıcı anlamı verdiğiniz bu Avrupa düşüncesinin gençlik ve gücünü içimizde yaşatabilmemiz için bilinçli aşkın tüm gücü gerekir. Böylece, siz tutsaklık ordusunu Avrupa ordusu diye adlandıralı beri, bu adı kullanmıyoruz, ama kullanmadıysak, bizim için her zaman taşıdığı arı anlamı özenle koruyabilmek için kullanmadık. Size bu anlamın ne olduğunu söylemek istiyorum.

Siz de Avrupa'dan söz ediyorsunuz ama ayrım şu ki, Avrupa sizin için bir mülk. Oysa biz ona bağımlı olduğumuzu duyumsuyoruz. Siz bana Avrupa'dan ancak Afrika'yı yitirdikten sonra böyle söz ettiniz. Bu tür bir aşk iyi aşk değildir. Üzerinde bunca yüzyılın örneklerini bıraktığı bu toprak sizin için zorunlu bir sığınaktan başka bir şey değil, oysa bizim en iyi umudumuz oldu her zaman. Sizin birdenbire doğan tutkunuz kırgınlık ve zorunluluktan oluşmuş. Bu da hiç kimseyi onurlandırmayan bir duygu. Öyleyse Avrupalı adını hak eden Avrupalılardan hiçbirinin bu adı neden istemediğini anlamanız gerekir.

Avrupa diyorsunuz, ama asker alanı, buğday ambarı, denetim altına alınmış sanayi, yönlendirilmiş akıl anlıyorsunuz. Çok mu ileri gidiyorum? Ama hiç değilse en iyi anlarınızda bile Avrupa dediğiniz zaman, kendi yalanlarınızın akıntısına kapıldığınız zaman, bir efendiler Almanyası'nın masalsı ve kanlı bir geleceğe doğru götür-

düğü bir yumuşak başlı uluslar sürüsü düşünmekten kendinizi alamadığınızı biliyorum. Bu ayrımı duyumsayasınız isterdim, Avrupa sizin için Almanya'nın kendi yazgısını ortaya sürerek bir kumar oynadığı, şu deniz ve dağlarla çevrili, barajlarla kesilmiş, maden ocaklarıyla delinmiş, harmanlarla örtülü uzam. Bizim içinse, üzerinde yirmi yüzyıldan beri insan tininin en şaşırtıcı serüveninin sürdürüldüğü şu tin toprağı. Batı insanının dünyaya karşı, tanrılara karşı, kendi kendine karşı savaşının bugün en çalkantılı evresine ulaştığı şu ayrıcalıklı arena. Görüyorsunuz, hiçbir benzerlik yok arada.

Korkmayın, size karşı eski bir propagandanın izleklerini kullanacak değilim: Hıristiyan geleneğine başvuracak değilim. O ayrı bir sorun. Siz de gereğinden fazla konuştunuz bu konuda, Roma'nın koruyucularını oynayarak Hz. İsa'ya kendisini çarmıha götüren öpüşü aldığı gün alışmaya başladığı bir tanıtımı kullanmaktan korkmadınız. Hıristiyan geleneği de bu Avrupa'yı oluşturmuş geleneklerden biri, bense sizin karşınızda bu geleneği savunacak nitelikten yoksunum. Kendini Tanrı'ya bırakmış bir yüreğin yönelim ve eğimi gerek bunun için. Bilirsiniz, benim durumum hiç de böyle değil. Ama kendimi, ülkemin Avrupa adına konuştuğu ve içimizden birini savunurken onları birlikte savunduğumuz düşüncesine bıraktığım zaman, ben de geleneğe katılmış oluyorum. Aynı zamanda birkaç büyük bireyin ve tükenmez bir halkın geleneğine. Geleneğimin iki seçkin tabakası var, aklın seçkin tabakası ve yiğitliğin seçkin tabakası, tinin prensleri var, tükenmez halkı var. Siz söyleyin, sınırları birkaç kişinin dehası ve bütün halklarının yüreği olan bu Avrupa sizin geçici haritalara eklediğiniz şu renkli lekeden farklı mı, değil mi?

Anımsayın; bir gün, benim kızgınlıklarımla alay ederken şöyle demiştiniz: "Faust kendisini yenmek istedi mi,

Don Quijote'un elinden bir şey gelmez." Bense size Faust'un da Don Quijote'un da birbirlerini yenmek için yaratılmadıklarını, sanatın dünyaya kötülük getirmek için bulunmadığını söylemiştim o zaman. Siz o zamanlar biraz süslü imgeleri severdiniz, konuşmanızı aynı biçimde sürdürmüştünüz. Size göre, Hamlet ile Siegfried[1] arasında bir seçim yapmak gerekirdi. O dönemde seçmek istemiyordum, hepsinden önemlisi de Avrupa güç ile bilgi arasındaki dengeden başka yerde olamazmış gibi geliyordu bana. Ama siz bilgiyi alaya alıyor, yalnızca güçlülükten söz ediyordunuz. Bugün, kendimi daha iyi anlıyorum ve Faust'un bile sizin hiçbir işinize yaramayacağını biliyorum. Çünkü kimi durumlarda seçimin zorunlu olduğu düşüncesini biz de benimsedik. Ama insandışı olduğu ve tinsel büyüklüklerin birbirinden ayrılamayacakları bilinci içinde yapılmış olmasaydı, bizim seçimimiz de sizinkinden fazla bir önem taşımayacaktı. İleride onları bir araya getirmesini bileceğiz, sizse bunu hiçbir zaman bilemediniz. Görüyorsunuz, hep aynı düşünce söz konusu, biz uzaktan geliyoruz. Ama buna sarılma hakkını elde etmek için oldukça yüksek bir fiyat ödedik. Bu, beni gerçek Avrupa'nın sizinki olmadığını söylemeye yöneltiyor. Bir araya getirecek ve coşturacak hiçbir şeyi yok. Bizimki ortak bir serüven; onu, size karşın, aklın yelinde geliştirmeyi sürdüreceğiz.

Çok uzaklara gidecek değilim. Bazı bazı, bir sokağın dönemecinde, uzun ortak savaş saatlerinin bıraktığı şu kısacık duruşlarda, Avrupa'nın iyi bildiğim bütün o yerlerini düşündüğüm olur. Acıdan ve tarihten oluşmuş çok güzel bir toprak burası. Batı'nın bütün insanlarıyla birlikte yaptığım o kutsal yolculuklara yeniden başlarım:

1. Almanların ünlü *Nibelungenlied* destanının kahramanlarından. (Ç.N.)

Floransa'nın avlularındaki güller, Krakov'un yaldızlı kubbeleri, Hradschin ve ölü sarayları, Ultava üzerinde Charles Köprüsü'nün burkulmuş heykelleri, Salzburg'un güzelim bahçeleri. Bütün bu çiçekler ve taşlar, insanların zamanıyla dünyanın zamanının yaşlı ağaçları ve anıtları birbirine karıştırdığı bu tepeler ve görünümler! Belleğim bu üst üste binmiş imgeleri eritip tek bir yüz oluşturmuş, bu yüz benim büyük yurdumun yüzü. O zaman, bu güçlü ve sıkıntılı yüz üzerinde yıllardır durmakta olan gölgenizi düşündüm mü içim sıkılıyor. Oysa bu yerlerin kimilerini birlikte gördük. O zamanlar buraları sizlerden kurtarmak zorunda kalacağımızı usumdan bile geçirmiyordum. Bugün, kimi öfke ve umutsuzluk saatlerinde, San Marco'nun avlusunda güllerin hâlâ açabilmesine, Salzburg Katedralinin üzerinden güvercinlerin salkım salkım havalanabilmesine, Silezya'nın küçük mezarlıklarında kırmızı sardunyaların durup dinlenmeden açabilmesine üzüldüğüm oluyor.

Ama başka anlarda, tek gerçek anlar da bunlar, buna seviniyorum. Çünkü bütün bu görünümler, bu çiçekler ve bu ekinler, toprakların en eskisi, size, her baharda, kan içinde boğamayacağınız şeyler bulunduğunu kanıtlıyor. Bu imgeyle bitirebilirim mektubumu. Batı'nın bütün büyük gölgelerinin ve otuz halkın bizimle olduğunu düşünmek yetmez bana: topraktan vazgeçemem. Biliyorum ki, tüm Avrupa'da görünüm ve tin yadsıyor sizi, dinginlikle, aşırı bir kine kapılmadan, utkuların dingin gücüyle yadsıyor. Avrupa tininin size karşı elinde bulundurduğu silahlar, harmanlarla, taçyapraklarla durmamacasına yeniden doğan bu toprağın elindeki silahların aynı. Sürdürdüğümüz savaş utkunun kesinliğini taşımakta, çünkü onda baharların inadı var.

Şunu da biliyorum ki, siz yıkıldığınız zaman, her şey çözümlenmiş olmayacak. Avrupa'nın kurulması gereke-

cek. Avrupa her zaman kurulma durumunda. Ama hiç değilse gene Avrupa, yani az önce çizdiğim Avrupa olacak. Hiçbir şey yitirilmiş olmayacak. Daha çok şimdi ne durumda olduğumuzu tasarlayın siz, gerekçelerimizden kuşkumuz yok, ülkemize tutkunuz ve özveri ile mutluluk isteği arasında, tin ile kılıç arasında doğru bir denge içinde, tüm Avrupa'yla birlikte çıkmışız bu yola. Bir kez daha söylüyorum size, çünkü söylemem gerekiyor, söylüyorum, çünkü gerçeğin ta kendisi ve size dostluk günlerimizden bu yana ülkemin ve benim aldığım yolu gösterecek: bundan böyle bir üstünlüğümüz var, sizi öldürecek bir üstünlüğümüz.

Nisan 1944

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

"İnsan ölümlüdür. Olabilir; ama direnerek ölelim, yazgımız hiçlikse bunun bir adalet olmasına biz kendimiz destek vermeyelim!"

SENANCOUR, *Obermann*, "Mektup 90"

İşte bozgun günleriniz gelmekte. Tüm evrende ünlü olan ve size karşı bir özgürlük yarını hazırlayan bir kentten yazıyorum size. Bunun kolay olmadığını ve dört yıl önce sizin gelişinizle başlayan geceden de karanlık bir gecenin içinden geçmesi gerektiğini biliyor. Her şeyden yoksun, ışıksız, ateşsiz, aç, ama hâlâ boyun eğmemiş bir kentten yazıyorum size. Çok yakında sizin daha aklınıza bile getiremediğiniz bir şey esecek burada. Şansımız olsaydı, karşı karşıya gelirdik. Ne için savaştığımızı bilerek savaşırdık o zaman: sizin nedenlerinizi tam olarak biliyorum, siz de benim nedenlerimi çok iyi tasarlarsınız.

Bu temmuz geceleri hem hafif, hem de ağır. Seine'in üstünde ve ağaçlar arasında hafif, bundan böyle dileyip dileyecekleri tek şafağı bekleyenlerin yüreğinde ağır. Bekliyor ve sizi düşünüyorum: size söyleyeceğim bir şey daha var, son sözüm de bu olacak. Bir zamanlar birbirimize böylesine benzerken nasıl olup da bugün düşman

olabildiğimizi, nasıl olup da sizinle yan yana gelebildiğimi ve şimdi neden aramızda her şeyin bittiğini söylemek istiyorum size.

Bu dünyanın üstün bir nedeni bulunmadığına ve yoksun durumda olduğumuza uzun zaman birlikte inandık. Ben buna hâlâ bir biçimde inanıyorum. Ama ben bundan sizin o günlerde sözünü ettiğiniz ve nice yıldır, Tarih'e sokmaya çalıştığınız sonuçlardan başka sonuçlar çıkardım. Şimdi düşünüyorum da sizi düşüncenizde gerçekten izlemiş olsaydım, yaptığınızda da size hak vermem gerekirdi. Bu öylesine ağır bir şey ki, bizim için öylesine umutlarla, sizin için öylesine tehditlerle dolu olan bu gecenin ortasında, üzerinde durmam gerekir.

Siz bu dünyanın anlamına hiçbir zaman inanmadınız ve bundan her şeyin eşdeğer olduğu, iyilikle kötülüğün nasıl istersek öyle tanımlanacağı düşüncesini çıkardınız. Her türlü insansal ya da tanrısal aktörenin yokluğunda, tek değerlerin hayvansal dünyayı, yani şiddeti ve kurnazlığı yöneten değerler olduğunu varsaydınız. Bundan da insanın hiçbir şey olmadığı, ruhunun öldürülebileceği, tarihlerin en anlamsızında bir bireyin görevinin ancak güçlülük serüveni, aktöresininse fetihlerin gerçekçiliği olduğu sonucunu çıkardınız. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben de sizin gibi düşündüğümü sanıyor, düşüncelerinize karşı keskin bir adalet tutkusundan başka bir kanıt çıkaramıyordum, bu tutku da tutkuların en beklenmediği kadar mantıktan uzak görünüyordu bana.

Fark neredeydi? Siz umudu kesmeyi rahatlıkla benimsiyordunuz, bense buna hiçbir zaman boyun eğmedim. Siz koşulumuzun adaletsizliğini kolaylıkla benimsiyor, bunun için de ona yeni adaletsizlikler eklemeye boyun eğiyordunuz, oysa, bana öyle geliyordu ki, insan durasız adaletsizlikle savaşmak için adaleti kesinlemek, mutsuzluk evrenine karşı çıkmak için mutluluk yarat-

mak zorundaydı. Umutsuzluğunuzu bir sarhoşluğa dönüştürdüğünüz için, ondan onu ilke durumuna getirerek sıyrıldığınız için, insanın yapıtlarını yıkmaya, temel düşkünlüğünü tamamlamak için onunla savaşmaya boyun eğdiniz. Bense, tersine, umutsuzluğu ve bu işkence içindeki dünyayı benimsemeyi yadsırken yalnızca insanlar bağlılıklarını yeniden bulsunlar da başkaldırtıcı yazgılarına karşı savaşmaya girişsinler istiyordum.

Görüyorsunuz, aynı ilkeden farklı aktöreler çıkardık. Siz yarı yolda açıkgörüşlülüğü bıraktınız ve sizin ve milyonlarca Almanın yerine bir başkasının düşünmesini daha elverişli (siz ilgisiz derdiniz) buldunuz da ondan. Göğe karşı savaşmaktan yorgun düşmüş olduğunuz için, tinleri sakatlama ve dünyayı yıkma görevini yüklendiğiniz bu tüketici serüvende dinlendiniz. Kısacası, siz adaletsizliği seçtiniz, tanrıların yanına geçtiniz. Mantığınız yalnızca görünüşteydi.

Ben, tersine, toprağa bağlı kalmak için adaleti seçtim. Dünyanın bir üstün anlamı olmadığına bugün de inanıyorum. Ama onda bir şeyin anlamı bulunduğunu biliyorum. Bu da insan; çünkü anlamı bulunmasını zorunlu gören tek varlık o. Bu dünya en azından insanın gerçeğini taşıyor, bizim görevimiz de yazgının kendisine karşı ona ussal gerekçelerini vermek. İnsandan başka gerekçesi de yok. Yaşam konusunda vardığımız düşünceyi kurtarmak istiyorsak, işte onu kurtarmamız gerekir. Gülümsemeniz ve horgörünüz, "İnsanı kurtarmak da ne demek ki?" diyecek bana. Size bütün varlığımla haykırıyorum, insanı kurtarmak onu sakatlamamaktır, ona yalnızca kendisinin tasarlayabildiği adalet şanslarını vermektir.

İşte bunun için çarpışmaktayız. İşte bunun için başlangıçta istemediğimiz bir yolda sizi izlemek zorunda kaldık, yolun sonunda da bozgunu bulduk. Çünkü umutsuzluğunuz gücünüzü oluşturuyordu. Yalnız, arı,

güvenli, sonuçlarında acımasız olduğu andan sonra, umutsuzluk amansız bir güçle donanır. Bizler duralarken, gözlerimizi hâlâ mutlu görüntülere dikerken bu umutsuzluk bizi ezdi. Mutluluğun utkuların en büyüğü olduğunu, bize zorla benimsetilmiş yazgıya karşı kazanılmış utku olduğunu düşünüyorduk. Bozgunda bile bu özlem bizi bırakmıyordu.

Ama gerekeni yaptınız, Tarih'e girdik. Ve beş yıl boyunca, akşam serinliğinde kuşların sesinin tadını çıkarma olanağı kalmadı. İster istemez umutsuzluğa düştük. Dünyadan kopmuştuk; çünkü dünyanın her ânına bir yığın ölümcül imge bağlanmaktaydı. Beş yıldan beri şu dünyanın üzerinde can çekişmesiz tek sabah, zindansız tek akşam, kan dökmesiz tek öğle görmedik. Evet, sizi izlemek zorunda kaldık. Ama bizim işimizin zorluğu, sizi savaşta mutluluğu unutmadan izlememizden kaynaklanmaktaydı. Uğultu ve şiddetin içinde mutlu bir denizin, hiçbir zaman unutulmamış bir tepenin anısını, sevgili bir yüzün gülümsemesini yüreğimizde saklamaya çalışıyorduk. Bu da bizim en büyük silahımızdı, hiçbir zaman indirmeyeceğimiz silahımız. Öyle ya, onu yitirdiğimiz gün, biz de sizler kadar ölmüş olacaktık. Yalnız, şimdi artık biliyoruz ki, mutluluğun silahlarını üretmek için çok zaman harcamak ve gereğinden fazla kan akıtmak gerekir.

Bizim de sizin felsefenize girmemiz, biraz size benzemeyi benimsememiz gerekti. Siz yönsüz kahramanlığı seçmiştiniz; çünkü anlamını yitirmiş bir dünyada ortada kalan tek değer bu. Bunu kendiniz için seçtikten sonra, herkes için de, bizim için de seçtiniz. Ölmemek için size öykünmek zorunda kaldık. Ama o zaman size karşı üstünlüğümüzü ayrımsadık: Bizim bir yönümüz vardı. Şimdi, işin sonuna yaklaşırken öğrendiğimiz şeyi söyleyebiliriz size: Kahramanlık pek öyle önemli bir şey değil, mutluluk daha zor bir iş.

Şimdi sizin için her şey açık olmalı, düşman olduğumuzu biliyorsunuz. Siz adaletsizliğin insanısınız, dünyada da bu denli nefret edebileceğim hiçbir şey yok. Eskiden yalnızca bir tutkuydu, şimdi nedenlerini de biliyorum. Sizinle dövüşüyorum; çünkü mantığınız da yüreğiniz kadar suçlu. Ve dört yıl süresince bize bol bol sunduğunuz iğrençlikte, içgüdünüz kadar mantığınızın da payı var. İşte bunun için suçlamam tam olacak, siz benim gözümde şimdiden öldünüz. Ama korkunç davranışınızı yargıladığım anda, sizin de bizim de aynı yalnızlıktan yola çıktığımızı, sizin de, bizim de bütün Avrupa'yla birlikte aynı akıl tragedyasının içinde bulunduğumuzu anımsayacağım. Sizlere karşın, sizlere insan demeyi sürdüreceğim. İnancımıza bağlı kalmak için, sizde sizin başkalarında saygı göstermediğiniz şeye saygı göstermek zorundayız. Uzun zaman, sizin büyük üstünlüğünüz oldu bu, öyle ya, siz bizden daha kolay öldürüyorsunuz. Bu özellik, çağların sonuna dek size benzeyenlerin kazancı olacak. Ama çağların sonuna dek, en kötü yanlışlıkların ötesinde, insanın doğrulanmasını ve suçsuzluk sanlarını alması için sizlere benzemeyen bizlerin tanıklık etmemiz gerekecek.

İşte bunun için bu kavganın sonunda, cehennemin görüntüsüne bürünmüş olan bu kentin ortasından, bizimkilere çektirilen bütün işkencelerin üzerinden, tanınmaz duruma getirilmiş ölülerimize, öksüzlerle dolu köylerimize karşın, şunu size söyleyebilirim ki, sizi acımasızca yok etmek üzere olduğumuz anda bile içimizde size karşı kin yok. Hatta kaç kez olduğu gibi, yarın ölmemiz gerekseydi, gene kinsiz ölürdük. Korkmayacağımıza söz veremeyiz, yalnızca mantıklı olmaya çalışacağız. Ama hiçbir şeye kin duymayacağımıza söz verebiliriz. Size söyleyebilirim ki, bugün nefret edebileceğim tek şeyle de sorunumuzu çözümlemiş durumdayız, ruhunuzda sakatlamadan gücünüzde yok etmek istiyoruz sizi.

Görüyorsunuz, bize karşı bu üstünlüğünüzü bugün de sürdürüyorsunuz. Ama bizim üstünlüğümüzü oluşturan da bu. Şimdi bu geceyi benim için hafifleştiren de o. İşte bizim gücümüz: dünyanın derinliği konusunda sizin gibi düşünmek, dramımızın hiçbir şeyini yadsımamak; ama aynı zamanda, aklın bu yıkımının sonunda insan düşüncesini kurtarmış olmak ve ondan yeniden doğuşların yorulmak bilmez gözüpekliklerini çıkarmak. Hiç kuşkusuz, dünyaya yönelttiğimiz suçlama bununla hafiflemiş olmuyor. Bu yeni bilimin karşılığını öyle pahalı ödedik ki, koşulumuzun umut kırıcı görünmekten çıkması zor. Şafakta öldürülmüş yüzlerce insan, zindanların korkunç duvarları, toprağı kendi çocukları olan milyonlarca cesetle tüten bir Avrupa, belki de aramızdan kimilerinin daha kolay ölmesine yardım etmekten başka yararı olmayacak iki-üç ayrımı kazanmak için bütün bunları ödememiz gerekti işte. Evet, umut kırıcı bir şey bu. Ama bunca adaletsizliği hak etmediğimizi kanıtlamamız gerekecek. Bu görevi benimsedik, yarın başlıyor görevimiz. Yaz esintilerinin geçtiği bu Avrupa gecesinde, silahlı ya da silahı alınmış milyonlarca insan savaşa hazırlanıyor. En sonunda yenik düşeceğiniz şafak sökmek üzere. Biliyorum, korkunç utkularınız karşısında ilgisiz kalmış olan gökyüzü haklı bozgununuz karşısında da ilgisiz kalacak. Bugün de ondan hiçbir şey beklemiyorum. Ama hiç değilse yaratığı sizin kapatmak istediğiniz yalnızlıktan kurtarmaya katkıda bulunmuş olacağız. Şimdi siz, binlerle, insana bağlılığı küçümsediğiniz için yalnız öleceksiniz. Şimdi, size allahaısmarladık diyebilirim.

Temmuz 1944

Varoluşçu edebiyatın en önemli temsilcilerinden biri olan Albert Camus, politik söylemlerle sesini yükseltmedi ama fraidoyanık bir biçimde yarattığı, çağdaşlarını derinden etkiledi.

Albert Camus'nün iki eseri bir arada... Bunlardan ilki Düğün, bir gençlik dönemi eserlerinden, ama sanatçının "berrakığını ve dilini yaşamı boyunca besleyen bir kaynak" aynı zamanda. Gerçekten de Düğün'deki denemeler, Cezayir'i yansıtmasının yanı sıra yalın, duru ve somut anlatımla keskin bakışı, anlama tutkusunu, yaşam ve yeryüzü aşkını ortaya koyuyor yazarın.

Bir Alman Dostu Mektuplar ise İkinci Dünya Savaşı döneminin ürünü. Bir yandan dünyayı egemenliği altına almaya kalkan bir ulus ile bağımsızlığını onurla savunan bir başka ulusun tutumunu karşı karşıya getirirken, bir yandan da gerçek yurttaşlığın, gerçek toplumsal ahlakın niteliklerini sergiliyor. Başkaldıran İnsan'ı müjdeleyen küçük boyutlu bir büyük eser.

Kapak resmi: LAURIN RINDER

ISBN: 978-975-510-652-6